

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMEKOND: V. GRÜNTAL, J. JÕGEVER, A.
JÜRGENSTEIN, M. KAMPMANN, J. LUIGA,
W. REIMAN, J. TÕNISSON

KUUES AASTAKAIK

1911

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

Meie koduloomade nimetused.

J. Lõo.

2

Sõna tõbras (Vieh), Soome — teuras on Germani keeltest laenatud.²⁾ Kõige lähedamal seisab Angelsaksi — tiber, tifer, Vana kõrge-Saksa — zēbar = ohvriloom. Soome teuras tähendab ka ainult tapalooma, tapalojust, kuna meie tõbras omale laialisema tähenduse on omandanud ja nagu veisgi tõu nimetuseks saanud.

Tõpra kõrval tuleb ka veel teine sõna — tõuras, tauras, tarvas ette. Wiedemanni järele tähendada kaks esimest — põhjapõtra (Rennthier). Professor Thomsen arvab aga, et need sõnad Leedu keelest on lainatud, kus tauras, nii hästi kadunud urus-sõnni (Ur, bos primigenius), kui ka praegu veel Bialowiczi metsas elutseva bisoni (Auerochs, bos bison) nimetuseks on. Et neid loomi meie maal ammugi enam ette ei tule,

2) Setälä : Suom.-Ugril.-Seuran Aikakauskirja 1906, XXIII, lhk. 9. siis unustama tähendus inimeste meelest, kuna sõna ise alale jäi, nagu tume mõiste mingi suure looma või asja kohta. „Suur nagu tarvas“ üteldakse pruegugi veel Rõuge pool. Mis elukas see tarvas aga on, seda ei teata enam seletada. Kuid ligemal kui Leedu — tauras, Vana-Preisi — tauris seisavad meie tarvale oma healikute poolst Kelti murrete sõnad : Gallia — tarvos, Kesk-Iiri — tarb ja Kümri — tarv Stier, Ochse.¹⁾

Osalt veise kohta käivad ka sõnad elajas (Thier) ja lojus (Vieh, Thier).

Lojuse algtähestusest ei tunta. Loomaga ei võiks temal küll mitte ühendust olla. Minu arvates tähendas vahest lojus alguses — taltsaks tehtud kodulooma kui taltsutamata metslooma vastandit. Lapi keeles on „logjo“, „logjos“ midagi, mis kerge on taltsaks teha ; „lojom“ — taltsaks tegema (mansuescere) ja „lojak“, „lojat“ — taltsaks tehtud. Sõna algmõiste on :

1) Fick : Vergleichendes Wörterbuch II, lhk. 123.

aeglane, tegevuseta, laisk, pikali maaslamav. Soome — loja, lojo, Eestl — loi, loid (untätig, träge, langgestreckt liegend.¹⁾ Koduloom oli kärbeste eest ära põgeneva metsloomaga võrreldes — loid.

Lehm — Lutsi maarahva murdes lihm — ja lüpsma (lüssma, nüssma) näivad etümoloogiliselt ühenduses seisvat. Tscheremissi — lüstem, Sürjäni — lyštyni tähendavad lüpsma; Sürjäni — lyštas, Mordva — loftsa = piim. Kui neid sõnu meie lehmaga ühendada, siis teeb järgmine asjaolu raskusi: Tscheremissi š-le, Sürjäni š-le vastab Soome-Ugri s (muljutud s) ja viimane jääb Soome keeltes ikka s-ks ja ei muutu millegi h-ks.²⁾ Järelikult oleks pidanud olema *lesm ja mitte lehm. Veel imelikum on, et Mordva — lišmä, lišme (Soome-Ugri ja Mordva: š = Soome: h) täht-tähelt meie lehmale vastab, aga Mordva keeles hobust tähendab. Näitab nagu oleks mordvalased märasid lüpsnud. Greeka ajaloo isa, Herodotos (6. aastasajal enne Kr.) kõneleb Mustast merest kaugel põhja pool elutsevatest märalüpsjatest (hipomolgidest). Võimalik, et see Herodoti teate vanade mordvalaste kohta käib.

Kabu tähendab lastekeeles veist, lehma (Rind, Kuh). On vististe see sama sõna mis — kabo, kabe, kabene, kabehene ja kabeja = neiu, naine, naisterahvas (Mädchen, Weib, Frau), Soome — kave. Mikkola seab³⁾ Soome — kave ja Eesti kabe'se Poola kobieta'ga (Weib, lüderliches Frauenzimmer) ühte ja arvab, et poolakad sõna eestlaste käest on laenanud. Mitte ainult Poola, vaid ka Germani keeltesse näib kabe, kave tunginud olevat: Vana Saksi — kevis, Vana-Kõrge-Saksa — kebis ja praegune Saksa — Kebse = liignaine. Et sõnad võoras-tesse keeltesse üle minnes halvendava tähenduse saavad, tuleb sagedasti ette. Hiljuti on Dr. Ojansuu kabe-Kebse üle Viritäjäs (№ 8/1910) kirjutanud ja kaldub arvamise poole, et kabe Germani keeltest Soome keeltesse on tulnud.

Tume on noore lehma, õhva nimetus oma etümoloogia poolest. (Soome — hehko, ehko, hehvo, hieho; Ingeri — hevikke; Liivi — öv). Ka teisendid ohv ja hõhv tulevad ette. Et peale selle veel *ev, *jēw ja *uhv tarvitusel on olnud, näitab määra-sõna: eveti, jēweti, uheti = õhviti, noore lehmana. Soome keeleteadlased tõendavad, et „h“ hehko sõna hakatuses mitte esialgne ei ole, vaid pärast poole sinna ette on tekkinud, nagu

1) Donner: Vergleichendes Wörterbuch № 1073.

2) Szinyei: Finnisch-Ugrische Sprachwissenschaft, lhk. 25.

3) Finnisch-Ugrische Forschungen II, lhk. 73.

sõnas hiha — iha. Ühis-Soome sõna kuju olla *ehva (*ehva.) Paasonen arvab, et meie õhv, Soome hehko ühelt poolt, ja hārga tähendavad Sürjāni õš, õška, Votjaki oš, Tscheremissi üškež teiselt poolt, etümoloogiliselt ühenduses seisavad. Lõpud -ka, -va, -kež oleks liitsilbid, suffiksid. Dr. Ojansuu vaidleb sellele vastu (Virittäjä 1909, lhk. 15), sest Soome-Ugri „k“ ei vasta Eesti „v“-le. Peale selle ei olla sugugi kindel, et nende sõnade lõpud liitsilbid oleksid ja mitte tüvihäälikud. Sürjāni-Votjaki ja Tscheremissi sõnad olla koguni Aria keeltest laenatud ja ei olla neil meie õhvaga midagi tegemist. Nimelt vastata neile Aria murrete Sanskriti — ukša (hārg, sõnn), millest Soome-Ugri *uška, Sürjāni õška j. n. e. välja arenenud. Õhva kohta arvab Dr. Ojansuu omalt poolt, et õhv Leedu laenusõna olla, tulnud Vana-Leedu sõnast eszva (ešva) = mära (Virittäjä 1908, lhk. 33—35), kus juures Leedu š Ühis-Soome h-ks üle läks. Lahkuminevast tähendusest (Leedu — ešvas = mära ja meie õhv = noor lehm) katsub Dr. Ojansuu paralleelide abil üle saada. Meie sõnn tähendada ka hobust, hārga ja oinast ja Mordva — lišme (māra) olla meie lehmaga üks ja seesama sõna. Siia oleks juure tähendada, et meie sõnn tema arvamist just suuresti ei toeta. Sõnn tähendab noort, isast looma üleüldse ja selle laialise mõiste pärast sai ta kolme isase looma nimetuseks. Et aga eszva alguses ka emast looma üleüldse oleks tähendunud, nii et teda, nii hästi hobuse kui ka lehma kohta tarvitada võidi — see on alles tõendamata. Igatahes on Dr. Ojansuu hüpotees meie õhva selgituseks senini kõige õnnelikum ja tõenäolisem. Ilma et ma omalt poolt uut hüpoteesi üles seaksin, juhin ainult tähelepanemise ühe Vana-Italia Umbri murde sõna peale: iveka (junge Kuh), mis õhva tähendab (Walde: Lateinisches Etymolog. Wörterbuch, sõna iuvenis). —

Pūl, pūlakene tähendab ka noort lehma. Temale vastavad Greeka — Πῶλος (poolos) = noor hobune, üleüldse noor inimene js Ladina — pullus, mis igat noort olevust tähendab (Alles Junge, insbesondere ein junges Thier). Aga greeklaste ja ladinlastega ei ole meie mitte kokku puutunud, ei võinud siis ka otseteel nende käest mitte laenata. Gooti keeles tuleb see Greeka ja Ladina sõna tüvi „fula“ näol ette ja tähendab varsa. Et Gooti keel Greeka ja Ladina keeltele lähedalt sugulane, siis võime oletada, et Gooti keeles fula peale varsa veel noort looma üleüldse tähendas ja siit noore lehmana Eesti keelde edasi rändas (Germani ja Gooti f = Eesti p).

Hārja nimetus käib kõigist Lääne-Soome keeltest läbi (Eesti — hārg, Soome — hārkā, Vadja — ārcā, Liivi — ārg, Lapi — hārgge). Donner seab need sõnad Ostjaki — khar,

Voguli *gar'iga* kokku (Wörterbuch № 332), mis muu seas ka hārga tähendavad. Nooremad uurijad kahtlevad selle juures, sest Ugri keeite „k“, „kh“ ja „X“-le vastab Lääne-Soome keeltes „k“ ja mitte „h“.

Thomsen peab hārga Leedu laensōnaks sündinud sōnast žirgis = hobune. Hāālikute poolst sūnnib võrdlus, läheb aga tähenduse poolst hoopis lahku.

Nagu eespool nägime, on tähenduste lahkuminek üksikutes keeltes või koguni ühes ja selles samas keeles üsna loomulik, kui nimetus noort looma üleüldse tähendab. On aga Leedu žirgis ainult hobune, siis on ühendus hārja ja žirgis'e vahel võimata.

Kahtlemata oma sōna on sōnā. Sonnist oleme eespool juba kõnelenud, et ta alguses noort isast looma tähendama pidi, nagu koergi. Peasjalikult hüütakse sōnniks kohitsemata hārga, aga Tartu-Vōru murdes tähendab ta ka oinast ja täkk-
varsa.

Laenusōnad on pulli ja vāfs.

Pullile vastab Vana-Pōhja — boli (Stier), Angel-Saksi — bula (junger Stier) ja kesk-madal-Saksa — bulle. Eesti keelde vististe viimasest keelest võetud.

Vārfs'i (junger Bull) juured viivad Lāti: versis (Ochs, Vind), Leedu: verszis (Kalb) kaudu Sanskriti: vṛṣa-h, vṛṣan (Stier, Männchen, Mann) peale tagasi. Ka Ladina verres = isane siga ja Greeka murdesōnad: varren = isane, varikhos = oinas (vanema * versikhos kaudu) ¹⁾ käivad nende hulka.

Vars ja vāfs (vārsik) oleksid seega ühest tüvest ja mõistest — isane — võrsunud. Vars on, nagu eespool nägime, vanem laensōna mingi Aria murdest, kuna vāfs Leedu-Lāti keele kaudu meile on tulnud. Teistes Soome sugu keeltes vārsi noore hārja mõistena ei leidu. Kuid Mordva keeles leiame vāres (vāres, verskā, veriske) ²⁾, mis tallekest (Lamm) tähendab ja Lapi keeles — vārca, viereca = oinas. Lapi sōnu ühendab professor Thomsen ³⁾ Gooti ja Vana-Pōhja sōnadega — viprus, veđr (Widder = oinas), mis aga hāālikute lahkumineku poolst sugugi tõenäoline ei näi olevat. Minu arvates sūnnib Lapi — vārca meie vārsi ja Mordva verskā'ga ennemine ühte. Laenatud oleks sōna Leedu-Lāti murretest sel ajal, kui veel Ühis-Soome ja Mordva rahvas koos asusid.

1) Prellwitz: Etymol. Wörterbuch der griech. Sprache, lhk. 55.

2) Paasonen: Mordwinische Lautlehre, lhk. 74.

3) Thomsen: Über den Einfluss der germ. Sprachen auf die Finnisch-Lappischen, lhk. 103, 183.

Vazik, vazikas, vašk (Kalb), Soome — vasa, vasikka, Liivi — väški, Mordva — vaz, vaza on Lääne-Soome ja Mordva keeltel ühine sõna. Professor Paasonen¹⁾ lausub nende kohta lühedalt, et nad Aria (Indo-Irani) keeltest laenatud olla. Jakob Grimm²⁾ seab neid Sanskriti: vaśa, Ladina: vacca (loe: vak-ka) sõnadega, mis lehma tähendavad, kokku. Szinnyei jällegi näib neid Soome-Ugri sõnadeks pidavat ja arvab nende hulka Lapi — vüss = põhjapõdravasikat, Ungari üszö (loe: üsö) = õhva ja Voguli — vösig = põhjapõdravasikat. (Szinnyei: Finnisch-Ugrische Sprachwissenschaft lhk. 42).

Parallelselt vasikaga käivad: võza, viza, võzu, mis peale võrse ja lapse (Sprössling, Kind), ka noortel ajalooma, vasikat (Kalb) tähendavad. Tulnud muidugi sõnast „vösuma“.

Wiedemann tunneb veel vasikate ja lehmade meelitus-hüüdu: viśśi, viśśi! (Lockkruz für Kühe und Kälber). Neile vastab murdeline: †vitsi, †vitsi! Mõlemad on vist küll veis'est ja veits'est tõusnud hüüd-sõnad ja kuuluvad nendega ühte rühma. Huvitav on veel Lõuna-Viljandi maal veiste joomale kutsumise ja jootmise juures tarvitata hüüd- ja hääliitsus-sõna: †kooss, †koos! „Vitsi, vitsi! kooss, kooss!“ kuuldu seal harilikult karja jootmise juures. Sõna kooss on nähtavasti Läti — gows = lehm (Vana-Põhja: kussa = lehm ja kesk-kõrge-Saksa: kuosse = lehmvasikas, lammas).³⁾ Et sõna rohkem Läti piiri pool ette tuleb, on ta arvatavasti Läti naabrite käest laenatud.

Veise poegimisesse puutuvad sõnad on aher (güst, nicht milchend, unfruchtbar) ja tiine (trächtig).

Eesti: aher (gen. ahtra), Soome: ahtera, Mordva: äštēf, äštif, Ungari: ešter — neid peab Budenz ühisest Soome-Ugri tüvest tulnud sõnadeks. Aga nad võiksid ka laensõnad olla.

Sellekohased Indo-Germani keelte nimetused (Sanskriti: stari, Greeka: στειζα, Gooti: stairo, Albani: štjere, Saksa: Stärke) vastavad peale esimese hääliku (a-, e-) täht tähelt Soome-Ugri sõnadele. Nagu teada, ei salli viimased keeled kahte konsonanti (umbhäälikut) sõna hakatuses ja jätavad laensõnade juures, mis kahe konsonandiga algavad, esimese konsonandi maha. Ungari keel selle vastu jätab mõlemad konsonandid alles ja asetab neile, et nende väljarääkimist kergemaks teha, mõne vokaali ette. Teised sugukeeled niisugust vokaalide ette liitumist ei tunne, aga

1) Paasonen: Vähäisiä kirjelmii (Kielellisiä lisiä) lhk. 40.

2) Grimm: Geschichte der deutschen Sprache I, lhk. 33.

3) Fick: Vergleichendes Wörterbuch III⁴, lhk. 45.

vanal hallil ajal, kui sõna aher alg-keelde vastu võeti, oli see iseäraldus vahest laialisemalt mõjuv.

Tiine (Soome: tiine) on Leedu laen, tulnud Leedu sõnast: dēnà = tiine lehm (trächtige Kuh, Stute)¹⁾.

Noorem koduloom kui veis ja hobune on siga. Põllutööga ja kindlamate eluasemetega seisab sea kodustus ühenduses. Kolijad rahvad ei pea siga. Sea nimetus käib kõigist Lääne-Soome keeltest läbi — Soome: sika, Lapi: sokke, Vepsä: siga, Võru murdeline: tsiga.

Ahlquist²⁾ peab siga Rootsi laenusõnaks (Rootsi — sugga, sigg ja sigge). Selle vastu arvab aga Setälä (Aänehistoria lhk. 8), et siga ja Mordva — tuva (siga) üks ja see sama sõna on ja nii viisi Rootsi laensõna olla ei või. Kuid siga näitab siiski laensõna olevat, olgugi et ta tuva'ga hääleliselt ühte sünnib. Indo-Germani keeltes on sarnane sõna sea nimetusena väga laialiselt tuttav. (Vana- ja kesk-madal-Saksa, kui ka kõrge-Saksa: sū = sau, emis; vana-madal-Saksa: suge, Kesk-Madal-Saksa: soge, sugge, Schwabi murde — suge; Iiri: socc, Ladin: sūs, Greeka: σῦσ, ὄσ, Lakonia murdes; σικα³⁾); Sanskriti: sakara, Avesta: hū).

Mõned vanemad uurijad, kes algsugulust Indo-Germani ja Soome-Ugri keelkondade vahel oletasid (nagu Koeppen, Anderson) toovad muu seas ka sea nimetuse selle sugeluse tõenduseks ette. Et aga ainult Lääne-Soome keeltes siga ette tuleb ja ida poolsed sugukeeled siga teisiti nimetavad, siis peame arvama, et läänesoomlased oma sõna laenanud on, kas Rootsi, ehk mõnest teisest Germani keelest.

Teine sea nimetus on huťs, huťs, kui sia hurjutus-sõna — huits, murdeline †hōśś. Ka Soome keeles näib „huis“ kui sea hurjutus tuttav olevat ja Dr. Ojansuu ühistab viimast Vene sõnaga: гысь! (Scheuchruf für Schweine).⁴⁾ Mulle näitab, et Soome-Eesti huits, huis ja Vene „гысь“ looduse healt järeleaimavad sõna-sünnitused on, mis neis kahes keelkonnas vahest iseseisvalt tekkinud. Kes mingi asja ehk looma eest hirmunult põgenevaid sigu on tähele pannud, teab, et sead selle juures iseäralist häält, mis nagu pikk „h—śś“ kõlab, kuuldavale toovad. Selle hirmu-hääle vastukaja on huits ja hōśś. Nad võiksid

1) Walde: Latein. Etymol. Wörterbuch, lhk. 281.

2) Ahlquist: Kulturwörter, lhk. 17.

3) Van Herverden: Lexicon Graecum, lhk. 739.

4) Virittäjä 1905, lhk. 25.

igavesed vanad olla. Ka Indo-Germani sea nimetustes näib ülemal nimetatud loodusehää! kaasa mõjunud olevat.

Emast on emis, emmis, imis, emane siga, oma alguse saanud. See on ka ainukene emase sia nimetus. Isasel seal selle vastu on palju nimetusi. Kõige pealt saarte murdes leiduv ups. Temaga etümoloogiliselt üks on Soome: uve, Vepsä: ubeh. Uve tähendab täkk, aga liitsõnades nagu uve-härka, uve-pässi ka oinast ja härga. Nii siis alg-tähendus isane, nagu oriku'gi juures. Teine Eesti oma sõna on ordo. Ta tuleb Hurti setu-lauludes II lhk. 374 ette:

Panni ma ordo toituma,
Suure tsea söötuma . . .
Ordo oll kuvve kuhä suuru
Hand täll viije viha laiu j. n. e.

Ordo on meie oriko ja Soome orhi teisend.

Laenusõnad on kult ja pahr.

Thomsen peab kultu Leedo sõnaks. Leedo: kuilyš, Läti: kuilis'e kaudu oleks Liivi kuil ja Eesti — kult (kuñt) kujunenud. Nii sama hästi võib aga ka Vana-Põhja — goltr (Eber) meie sõna algkuju olla.

Pahr (pahar, paro) on Võru-Tartu murdesõna. Harilikult peetakse tema originaliks Leedu parszas'st, mille „sz“ Eesti keeles „h“-ks muutus, seega parhas. Siis langes -as lõpust ära, „h“ taganes sõna keskele: pahr, ja kukkus viimaks välja: paro. Aga ka siin näivad, nagu kuldigi juures, Germani sõnad meie pahr'ule lähemal seisvat kui Leedo omad, ja nimelt Angelsachs'i — fearh, vana-kõrge-Saksa — farh.¹⁾ Siin muutus ainult Germani f = Eesti p-ks ja parh oligi valmis, missugusel kujul ta Dr. Ojansuu tõenduse järele Hargla murdes pahr'u teisendina esineb.

Nagu eespool tähendasin, on siga ainult Lääne-Soome sõna, Ida-Soome ja Ugri keeltes puudub ta täiesti. Selle kultuura looma ainukene nimetus, mis mõlematel keelkondadel ühine, on põrsas. Seal idas ei tähenda ta enam noort looma, nagu meil ja Mordva pool, vaid on sea üldine nimetus: Sürjäni — porš, poryš; Votjaki — parš, pariš; Voguli — poreš; Ostjaki — poryš, pureš. Ahlquisti järele on lääne-soomlased selle sõna leedulaste, ida-soomlased aga venelaste käest saanud. Kuid selle sõna iga Soome-Ugri keeltes näitab palju vanem olevat, kui nende rahvaste kokkupuutumised leedulaste ja venelastega. Viimselt on oma arvamist põrsa ja temaga ühenduses seisvate Sürjäni-Votjaki sõnade üle Paasonen ja

1) Fick: Vergleichendes Wörterbuch III⁴, lhk. 234.

Setälä ajakirjas „Finnisch-Ugrische Forschungen“ (Band III, 1908, Heft I.) avaldanud. Mõlemad tähendavad, et kõne all olevad sõnad Alg-Aaria keelest väga vanal ajal, veel enne kui Aaria „o“ ja „e“ „a“-ks ülelänud olid, Soome keeltesse on tulnud. Raskusi teeb ainult see asjaolu, et neid sõnu Aria keeltes enam ei leidu.

Teine pörsa nimetus on: nots, †noʹts, †noʹtsa. Soomes vastaks sellele vahest nasu (Ferkel). Kas need sõnad ühte kuuluvad ei või tõendada. Wiedemanni sõnaraamatus leiame veel — nõko (Ferkel; Lockru ffür Ferkel). Kui murdeline teisend tuleks siia arvata: †noʹoogu, †noʹoogu, mis ainult pörsa hüüd-sõnana tuttav. Nõko ja noogu näivad pörsa hääliitsusi tabavad nimetused olevat.

Jääks üle veel ka lõigatud loomade nimesid ära tähendada. Sõna kōhi tarvitatakse oina, koera ja veise kohta. Orik on õieti isane siga ja kui võerad sõnad kult ja pahr keelte vastu võeti, sai orik lõigatud sia tähenduse. Võerad nimetused on, veise kohta — kabu, ja hobuse kohta — ruun. Kabu (kabu — väfs, kahu — härg) tuleb vana-kõrge-Saksa ja kesk-kõrge-Saksa sõnadest: kappo, kappun, mis lõigatud kukke tähendavad. Kesk-ajal oli kukkede lõikamine õige harilik asi ja nende tehniline nimi läks Eesti keeles lõigatud sõnni peale üle. Ruun on meie keelde vist kesk-madal-Saksa keelest tulnud, kus sõna r̄un(e) (verschnittenen Pferd) seda sama tähendab, mis meilgi. —

Ma olen oma seletustega lõpule jõudnud. Kui tulnud tee peale tagasi vaatame, siis leiame, et suurem hulk koduloomade nimetusi nelja algmõiste, algtähenduse peale tagasi viivad: 1) noor loom, 2) aastane, 3) isane, 4) emane.

Ainult noort looma tähendavad — pini, tpr̄ū, päts, p̄ul, tsile; aastaga ja tema aegadega kuidagi ühenduses seisavad — v̄on, vošk, tall, jäär, oliline; isast tähendavad — koer, sõn̄n, täkk, ori, orik, ups, vars ja väfs; emast — hatt, kabu, e(m)mis ja vististe ka veis ja õhv.

Sellest siis ka tuleb see esiotsa arusaamata nähtus, et etümoloogiliselt ühised sõnad üksteisele koguni lähedal seisvates keeltes oma tähenduste poolest mõnikord hoopis lahku lähevad.

Väga võimalik, et ka need sõnad, mille algtähendusi meie praegusel silmapilgul veel mitte ei tunne, nagu utt, kari, härg ka ühe nende eelnimetatud nelja mõiste peale tagasi lähevad.

Sõnad, kus looma tema töö ja talituse järele nimetakse, kannavad juba hilisema aja märki otsa ees, nagu — hagijs.

Edasi oleme, Eesti nimetusi teiste Soome-Ugri keelte nimetustega võrreldes leidnud, et koer, lammas ja hobune Soome-Ugri algrahval juba tuttav pidi olema. Need loomad on arvatavasti Asiast koduloomadena meile tulnud. Hiljem tuttavaks said lehm ja siga.

Asia ja Europa vahel pidi see algrahvas aset olema, millest aegade jooksul üksikud Soome-Ugri rahvad välja arenesid. Siit läksid Soome rahvad õhtu poole, siit ilmusid ungarlased Pannonia lagendikule. Mahajääjaid surusid pealetungivad võerad endistelt asupaikadelt ära kaugele põhja poole.

Igatahes piirasid Soome-Ugri rahvast lõuna poolt Indo-Germani ja hommiku poolt Altai rahvad.

See lähedus avaldas kultuura- ja keeleliselt oma mõju. Hulk ühtlasi sõnade tüvesid, mõned sarnasused lause ehitustes, mis Soome-Ugri ja Altai keelte võrdlemisel ilmsiks tulid, andis vanemetele keeleteadlastele asja neid keeli ja rahvaid ühise Ural-Altai rahva ja keelkonna alla kokku võtta. Praegusel ajal ei leia see õpetus enam palju poolehoidjaid. Keele ja vere vahe nende kahe rahva liigi vahel on selleks liiga suur.

Selle vastu on kokkukõla Soome-Ugri ja Indo-Germani keelte vahel palju suurem, iseäranis sõnade tagavara poolest. Aastasadade kaupa kestnud naabrus ja läbikäimine tõi hulga sõnu ühest keelkonnast teise, nii et mõne ühise sõna juures meie enam ei tea, kumb kumma käest selle laenanud oleks. Viimasel ajal on uuesti algsugulust nende kahe keelkonna vahel olemata hakatud. Loodame, et tulevikus sinna poole sihitud uurimised sellesse huvitavasse küsimusesse rohkem selgust ja kindlust toovad.

Keel on rahva ise-olemise alus.

Aastatuhandatest üle ja tormidest läbi on kauged esivanemad meie keele päästnud. Meie kohus on teda hoida ja tulevatele põlvedele pärandada jätta kui ülemat vara, mis meil iial anda on.

Vaade Eesti viimase aasta ilukirjanduse kohta.

Eesti kirjanduse arenemine ei edene mingi sirges tõusjoones, vaid sellel on palju enam sarnasust kõvera joone ja selle moodutatud käändudega. Liikumas vees tekib sagedasti keerdusid, kus osa laineid paigal näib keerlevat, kuna mõned vastu voolu tagasi püüavad. Arenevas kirjanduses võib aegu olla, millal eri sihid küllalt võimsatena esile ei tule või millal need ühekangused on, samal ajal kui üksikute talentide arenemine ühtlasi juhtiva astmeni ei ole jõudnud; siis ei sünni kaaskiskuvad voolud, vaid nähtav paigal keerlemine.

Lähedalt samasuguse pildi pakub ka Eesti viimase aastane kirjandus. Liikumise olemasolu keegi ei saa salata, mitmed märgid näitavad kirjanduse kõigekülgse laienemise poole. Algupäraste kirjanikkude arv on tõusnud, uusi kirjanikkude nimesid juure ilmunud, üleüldine huvi ja osavõtmine kirjanduse kohta nii ajalehtede veergudel kui lugeva publikumi seas elavamaks läinud. Raamatute välimus ja kaunistus täidab sagedasti juba suurigi nõudmisi. Tõlkekirjanduses kohtab meid Shakespeare ja Dante nimed; viimasest aastast alates on Eesti lugejal võimalik end Hamletiga tutvustada omal keelel Tombachi tõlkes ja Divina Commedia esimese laulu vaskised värsid on V. Grünthal nüüd Eesti keele kõlama pannud — mõlemad algkeelest tõlgitud. Last but not least, — viimasel aastal on ilmuma hakanud Noor-Eesti kirjanduslik ajakiri, mille koguv, selgitav ja uusi radasid avav tähtsus igale ühele selge peaks olema.

Aga hoolimata sellest eitamata liikumisest on raske päris ilukirjanduses mingi keskist voolu tähele panna. Noor-Eesti rühma kirjanikud, kellelt seesuguse voolu loomist oleks õigustatud ootama, on nähtavasti kõik omad jõud ajakirja ülevalpidamiseks koondanud, ainult üks neist esitseb tänava omapärase tööga. Peale selle näitab kriitiline tegevus sel silmapilgul mitmeid neist enam ahvatlevat kui loov töö. Mis jälle sellest rühmast väljaspool olevate kirjanduslike jõudude kohta, siis on need õige laiali ja ilma mingisuguseta ühtuseta isekeskis. Ei ole ühtgi ühist hüüdsõna, mille alla kõik end paenutaksivad, ei ühtgi eelkäijat vaimu ja meelekujutuse tulesammast, mis järel käima sunniks. Mitu ise sihti on edustatud, aga nende nõrkus peab need tasakaalus ja takistab ühtgi valitsevasse seisukohta pääsmast. Ei ole olemas küpsuse astmeni jõudnud kirjanikka, keda võiks neile eeskujuks asetada. Ja seda moodi sünnib see paigal keerlemine, mis viimase aasta kirjandusele kujutav on.

Kõrvuti lokkab kuiv tõepärane traditsionaalne küla kirjeldus ja kõige udusem neoromantismus, paari impressionistise katse kõrval.

Kõikidel kunstisihtidel on omad hädaohud ja sala karid, nende kõige paremadgi omadused võivad liiale aetutena nii sama palju vigu sisaldada. Klassitsismuse puhas lihtsus võib shablooniliseks kangestada, romantismust varitseb alati sõnahelin ja segasus, realismuse komistusekiviks on fotograafiline kunstitus. Viimase aasta kirjandus ei ole vaba, ei realismuse ega romantismuse pattudest. Aga jällegi ollakse seisukorras tõeks tegema, kui palju hädaohulisem kunsti mood romantismus siiski on kui realismus. Eksiteedele hälbinud romantismus võib tuttava keele sõnad täiesti arusaamatuteks muuta, kuna sellevastu halba realistise stiiliga kirjutatud tööd hea tahtmisega ikka lugeda võib. Liig sagedasti unustatakse, et romantikuseks sündima peab, realistiks võib sagedatesgi juhtumistes usina harjutusega õppida.

Kõige sisemise ja välimise kirjavuse kõrval on ainus üldine ja kõiki värvitav omadus viimase aastase kirjanduses keskpärasus — õige harvu erandid arvu võtmata. See keskpärasus võib vahest üsna kõlvulist laadi olla, see võib meid tasasele tunnistusele ja, kes teab, rahulolemiselegi sundida, aga see ei jaksa kordagi meis vabastada seda kõrgema maitsemise tunnet, mida ainult suur kunstitöö esile kutsub. Töötustestgi võib lõbu tunda. Mitmedgi vead kustuksid nägematumaks, kui ridade vahelt mõne korragi vastu sätendaks, olguigi veel varjatud tuleviku töötuse kibe. Aga ehk küll terve aasta kirjandus kogu nähtusena võrdlemisi töötav on, ei paku see üksikutes töödes palju lubavat. Aasta kõige huvitavam raamat ei ole päriselt ilukirjanduslik töö, vaid kahe ammu hauas lamanud indiviiduumina rikka inimese kirjavahetus. Ja mis võime või julgeme oodata haigelt luuletajalt, kelle ennatused sellegipärast kõige paremate hulka käivad, — või kirjanikult, kes nagu Mats Mõtslane selle korra arvatavasti juba oma peatöö on kirjutanud, mille üle ta vaevalt tõusma saab.

Teine silmapistev joon viimase aasta kirjanduses on novelletide arvukus. Kaheksasteistkümnest algupärasest tööst on ainult kuus ühejärgulist, lõpud jutukeste kogud või luule vihud. Asjata oleks otsida põhjust selleks nii kaugelt kui moderni maitse kaldumisest lühikese avaldusemoodu poole. See oleks ehk maksev Lintropi kohta, kelle loomupärane koondamise and vist iseenesest tema novelli piiratud raamidesse on viinud. Aga muude kohta on põhjused palju lähemal. Põhjus on lihtsasti selles, et peaaegu kõigile eestikeelsetele kirjanikkudele kirjanduslik töö ainult vahe töö, vabade silmapilkude luxus on.

Kõrgel kunstilisel tööl on omad tujukad ja ühtlasi järjepäraseadused. Peale selle igapäevase, usina ja väsimata töö, mis tehnilise osavuse õppimise ja ülalpidamise ning kirjaliste sõrmeharjutuste piiri käib ja mida keegi nuhtlemata ei või heita, kuulub sellesse veel inspiratsiooni tõusuaeg, mis isevalitsejana kunstniku kõigest muust tööst eraldab ja tema vaimu ja kehaliste jõudude äärmist koondamist nõuab. Seesugust kõigest lahtikiskumist nõuab nii sama suures määras iga loova ajajärgu järel tingimata tulev väsimus, nii sama kui inspiratsiooni eel käiv aeg, mis nähtava toimetuma oleku all tasast küpsemist ja kasvamist varjab. Alles kui need tingimused on täidetud, on harmoonilise kunstitöö silmapilk sündida.

Asjata on oodata kunsti siis kui kirjanik kõige enam mõne õhtutunni tõe poolest kirjanik võib olla, ja vaheajal ametmees, ajalehe toimetaja, rahvakooliõpetaja. Kõige ebaedusamatesgi oludes on, tõsi küll, kunsti sündinud, aga tavalisest liig kallihinnalist. Nälg võib kunstitöö inspireerida, liig väsimusest arenev närvitõbi teise, kuid järgmised jäävad tulemata.

Nii on üsna loomulik, et kirjanikud loomusunniliselt need luule moodud valivad, mis kõige vähemini aega näivad nõudvat: lüürilise luule ja lühikese proosa jutustuse. Lüürilise luulega võib see mõne korra õnneks minna, lüüriline inspiratsioon on spontaaniline, silmapilgune karakter. Aga eeskujuline novellett on tavalisest pika mõtlemise töö saadus. On hõlpsam pillata kui sõnu säästa. Hea novellett nõuab palju petmatut maitset ja kindlat valiku võimu. Iga ladusasti jutustatud küla juhtumine ja anekdoot ei ole veel kunst.

Novellikogus on soovitav mingisugune sisemine ja stiililine ühesugusus. Eri jutustuste vahel peaks olema mingi ühisside, kui mitte muud siis jutustamise viisis. Veel parem teadagi on, kui need sama asja muutlevad, otsekui rõngad samasse ahelasse liituvad. Siis võib end hoida sest juhulisest karakterist, mis muidu kergesti jutukeste kogusid vaevab, kuna sama nime varju hulk üsna eri aineid, isegi sagedasti eri stiili tõugude piiri käivaid jutustusi ühendatud on.

Sama vahetöö, juhulisuse karakter on ühejaksulistel töödel. Mitmed neist on juba kogu poolest ainult vähe pikemad novelletid — vead ainult näivad neis selgemini. Jutukestes ei või plaani puudus kunagi nii tunduvaks saada kui pikemas teoses, mis selget kava nõuab.

Ei ole küllalt alustada teos omasse heasse õnne ja paberi paljusesse lootes.

Katkelisus, õhukus, kordamine, — kõik on iseloomulised seesugustele jõude silmapilkude töödele, milles ei algupärasus ega mõtete rikkus meid ei saa unustama panna alalisi komistusi.

Huvitav on tähele panna viimasel aastal ilmunud tööde sujet'de ala. Maa ümbrus ja külakirjeldus on, nagu loomulik, ikka võidul, aga aeglane nihkumine linna poole on tähele pandaval. Teisiti ei või ollagi. Talupoja elu oli see ala, mida kirjanik tänini kõige paremini tundis, mis tal kõige sagedamini silme ees oli, ja millesse realistiline käsitluse viis kõige orgaanilisemalt liitus. Aga vahel ajal on jõudnud end moodutama hakata Eesti noor haritud seisus, mille arenemine ja tüüpused nii palju kunstipärase mõttes tähelepanemise väärilist pakuvad. Üsna loomulik on, et kõrgema hariduse saanud kirjanikkude ilmumisega ja kunstivahendite mitmekesisemaks minemisega küla rajad vähehaaval liig kitsaks hakkavad minema, ja ärkab huvi- tus kunstiliselt selgitada neid mitmeid nähtusi, mida erilised murranguajad Eesti enam arenenud hinge-elus on loonud.

* * *

Kõige ühtlasem aasta ühejaksulistest teostest on tingimata Mats Mõtslase Kraavitajad. Mõtslasel ei ole mingisugusid iseäranis hiilgavaid või algupärasid omadusi, ja tema annegi ei ole viimast ihumist saanud, sellepolest on tema paik rahva ja kunstikirjaniku vahemal. Aga tema on õige õnnelikult oma aine valinud. Tema on just selle raamatu kirjutanud, mille ta kirjutama pidi, kui tahtmine oli õnnestada. Tema on näituseks sellest, kuidas tavalistegi annetega kirjanik töö ja kindla plaani abil suudab luua kõlvulise ja loetava teose, mis, ehk ta küll meid ei jaksa uimastada, siiski meie mõtted tervelt liikuma paneb ja meelepärase rahulolemise tunde järel jätab. On midagi saatuslikku ja tüüpilist noore vaimustatud rahvakooliõpetaja Paul Tombergi aste astmelt sündivas unistustest ärkamises, selle sünitunud traagilisuse tunne saab suurema kandvuse selle tõttu, et me sagedasti korduva nähtusega tunneme tegemises olevat. Me kuuleme ühest kõneldavat, aga nii kui näeksime mitut enese ees. Ja Mõtslasele võib tänulik olla, et ta on osanud hakata traagilisesse momenti rahvakooliõpetaja, selle Eestile nii tüüpilise kulturi teguri vaevarikkas elus. Raamatu heade külgede hulka, nagu juba tähendatud, käib kindel plaan, tegija on raamatut alustades täiesti selgusel olnud sellest, kuhu ta püüab, ja ta ei jäta järke enese käest, — haruldane voorus Eesti kirjanduses, kus lugejat sagedamini huupi ümber veetakse. Teine sümpaatlikult mõjuv omadus on kirjaniku nõudmatus. Jutustus ei kipu kusgi kohas kõrvale enese lihtsatest raamidest.

Aga kõikidest pälvimustest (meriitidest) hoolimata on Mõtslase Kraavitajate saatus kõigiti olla kirjanduses samasuguseks kraavitamiseks kui millest selles, olgugi teises tähenduses, nii palju kõneldakse. See ei ole selle valitud, iseteadliku kunsti

alalt, mida me nii igatsusega ootame. Milieu kujutuses on palju realismuse pattusid, ei ole sagedastigi vahet tehtud tühjapalja ja jutustusele tähtsa vahel. Ka dialoog ei ole alati kordaläinud, see on kord liig lühike, kord liig õpetav ja pikakõnene.

Peale selle, — see ei ole töötav raamat tavalises tähenduses. Nagu sagedasti seesugusid raamatuid lugedes, milles autobiograafiline element sel määral selge on, tuleb nüüdgi tunne, et tegija juba oma kõige parema andnud on.

A. H. Tamsaare raamatusse „Üle piiri“ hakkad huvitusega, laiendades vastu tahtmist nime otsekui sümboliks selle andelise kirjaniku arenemisest. Tema eelmised raamatud pakkusid palju töötavat, otsekui mitu minekupunkti, millest arenemise joont ootas edasi minevat. Tamsaare ei ole kahetsetavasti siisgi üle piiri astunud. Tema on jäänud siia vähehaavalt juba vähe kitsale tunduvasse ümberkäigu ringi, mille vaated peaaegu ainsalt üliõpilaste pööningu tubade interieurisid pakuvad. Ka tema isikute kujutus ei ole selguse ega uuduse poolest võitnud, koguni selle vastu tundub see eelmistest raamatutest tuttav seltskond hulga rohkem valastanud ja igavam kui endine. Tamsaare eitamata anded ei ole võinud sellesgi raamatus üsna varju jääda, aga kõige üle on väsimuse ilme. Üle piiri tähendab laene magadust tegija produktioonis, juhulist ja mööda minevat, kuda loodame.

Eesti draamatiline kirjandus ei ole isegi veel sellele astmele jõudnud, millel see Soomes on, kus kõik jõud — olgu need siis lüürilised või eepilised — nüüd vägiseegi draama alale kalduvad otsekui haigesse kohta organismuses. Viimase aasta Eesti kirjanduses on üks ainus draam A. Kitzbergi *Püvetalus*. Kitzberg on oma töö eeskõnes selle mitmed nõrkused üles lugenud, nii et arvustajal neid ei tarvitse korrata. Arvustaja asjaks jääb ainult imetleda, miks autor siis ometi ei ole katsunud neid puudusi kõrvale saata, kui tema, tervet eneskriitikat tarvitades, neist korra nii selgusel on olnud? Et töö vähemate maanäitelavade tarvis on mõteldud, ei paranda asja. Näitemängul on salgamata pälvimusigi (meriitisidgi). Dialoog on mõnes kohas iseäranis elav ja vaimurikas, mõned isikukujutused, nagu Viraku Märt oma pojaga ja Saaremaa Priidu, täis humoori, mis paari tõesti koomilise situatsiooni loob, aga muidu võib ainult autori oma arvustusega ühes nõus olla.

Neoromantismust edustavad viimase aastases kirjanduses Marie Heibergi *Elukevade* ja August Gailiti *Kui Päike läheb looja*; kahetsetavasti ainult romantismuse halba külge. Kõik romantismuse vead ja liialdused võib neist raamatutest leida. Marie Heibergi raamat annab negatiivilisena nähtusena mitmeti mõtlemiseks asja. See on, nõnda ütelda,

Fr. Tuglase südametunnistusel, aga isesuguselt puudutab lugeda Tuglase võtmsasti suggereeriva proosa asemel sõnu ja lauseid, mis oma rühmituse poolest sagedasti hälvitavalt eeskuju meele tuletavad, kuid millelt ometi elavaks tegev hing puudub. Ise-sugune on samuti vastaolu kõige selle kunstliku keele toreduse ja aine tühisuse vahel. Koolipoisi ja koolitüdruku vahene armastus võib traagiline olla — Wedekind ja Halbe on enese raamatutes seesuguste laste armastust suure osavusega käsitletud — aga siis peab kirjanik ise ainst kõrgemal olema. Marie Heiberg sellevastu ei näi sugugi oma isikute liliputi kogu tähele panevat, tema on samal tasapinnal nendega, ilma vähemata ironiata laseb ta neid lobiseda suuresuisid ja õõsi lauseid.

Kui Marie Heibergi raamat juba mõtete segasusega väsitab, siis on August Gailiti Kui päike läheb looja algusest lõpuni otsekui palavikus sonimine. Mis aga kõige pahem, see sonimine on kõige suuremas määras igav ja tühjapäine, ilma mingi vaimukuseta või hulluse genieta. Mis liigutavad meid marionett-nukkude valu ja pisarad? Töö lugejas äratatud meeleheitmine on koguni kirjalist laadi.

Missugusid salto morale'sid Eesti kirjandus pakub, saab selgeks, kui ülemal nimetatud raamatute järel Alide Erteli Rooste't loeb. Kõik romantismuse värvirikkus on kui ära pühitud, järel ainult üksluine argipäine hallus ja Gailiti pilveperine Pegasus käib siin õige taltsana tavalisena Eesti tööhobusena. Rooste on raamat, millest raske on head või halba ütelda, see ei anna iseäralist asja kummaksgi. Õigemini ehk siiski eelmiseks, võiks kõneleda selle tänulisest ainst, selle uuest ainepiirist, mis vaestemaja interieuri kirjandusesse toob. Aga muidu lasub raamatu kohal mingi kitsas perspektiivitu õhk-kond.

* * *

Kaheksast jutukeste kogudest on kohe rõõmustavana nähtusena Jaan Lintropi Nutt ja naer. Jaan Lintropi raamat on ainus viimase aasta toodetes — kogu lüürilisi luuletusi välja arvatud — mis oma kõige paremates kohtades iseteadliku kunsti tasale kerkib. See on peale selle lubav raamat, autori edenemine eelmisest kogust on silmanähtav. Lintropi raamatus hakkab juba kulturi tunduma, selles on valivat intelligenti, ühe sõnaga stiili. Selles stiilis on mõistupärased elemendid võidul meelegujutuseliste ja tundmuseliste üle, see ei ole hiilgav, vaid sellevastu kuiv, vahest tarbe korral terav ja satiiriline, — lüheda-sõnane ja asjaline. Aga see on harmoonias ainetega ja võib sellepärast vahenedes nii võimsa efektigi sünnitada nagu jutus „Drama“, kus eri maailma vaadete kokkupõrkamine lühikeste tõmbustega on esitatud. Selle kaldumine satiiri poole pühitseb

oma võitused jutustuses Patukahetsus. Tõsi küll, nende kahe kõrgusele ei kerki kogu muud jutustused kaugeltgi.

Ilma töotusteta ei ole ka O. Truu esik kogu Jutud. Maalaste keskis tavaline materialistiline — et mitte ütelda mate-
maatiline — seisukoht abielu asjus ja inimeste sunniline üksil-
dus. — neid kaht ainet muutleb Truu läbi terve kogu. Midagi
üksluist — aja pikul ehk väsitavat — on Truu nii aine valikus
kui jutustamise viisis. Tema otsekui kerib halli kera — lõppe-
matumani. Siisgi õnnestab tal vahest — kui ka mitte ikka —
meid enese hallide sõnadega mingisugusesse udusesse tundesse
suigutada, ja me jätkame nagu jutustuses „Mälestused“ tema
isikutega seda aeglast teekonda mööda maanteed, kuna hobune
joosta sörgib ja igaüks oma üksildasi mõtteid kerib. Truul on palju
kaldumist maneeeri poole, millest ta aegsasti peaks lahti saama.
Tema tulgitseb liig palju, tema seisab kogu aja meie õlgade
taga näitamas, kuidas iga liigutus ja häälevärsin mõistetav on.
Ja me tahaksime nii hea meelega uskuda, et me isegi midagi
käsitame! Igatahes on siisgi Truu raamatus sümpaatilised oma-
dused võidul, enne kõike kaldumine sügavama psühholoogilise
käsitluse poole.

Muudest selle aasta jutustuste kogudest ei ole palju rõõmu.
Ansomardi Sõja päiwilt ja Mait Metsanurga
Jumala lapsed (mõlematel muidu sisu vastamatamad, palju
nõudvad nimed) on üsna juhulised kokkupaneku poolest, just
kui oleks nende avaldamiseks asja annud laua laadiku liig täi-
tumine. Need — nii sama kui Oja Läbielatud lootused —
on seda tõugu kirjandus, mida raudtee vagunis kätte võib võtta,
et nende sisu juba järgmises jaama paigas unustada.

Peeaeagu sama võiks ütelda Puhasoru kogust „Meie
Elu“ ehk küll see paari kirjalist astet kõrgemal on. Puhasorul
on iseäraline orgaan kõike humoristist tähele panemiseks, tema
jutustustes oleks ehk kunstilise tööga häidgi humoreskisid saa-
nud. Nüüd kiduvad nad sama juhulisust, mis meid nii sagedasti
Eesti kirjanduses kohtab.

Enno proosa stiil Minu sõbrad raamatus ei ole tema
kõige paremate lauletuste kõrgusel. See on ebaselge ja väsitav
ega suuda plastilisi kujusid luua, ei sisemisi ega välimisi. Selles
on midagi edasi tagasi liikuvat, see ei saa edasi. Ja siisgi ei
sünni meele-olu, koguni selle vastu kipuvad lugeja mõtted kogu
aja laokile minema, asjata autori esitusest tugikohta otsides.

Vahemood proosa- ja luule vehel on Rein Tamme
Hinge hämaral. Proosa-luule on hell ja palju nõudev
kunstivorm, milles ainult kirjanduse kõige suuremad meistrid
õnnestanud on. Selle nähtav hõlpsus on pettev, see nõuab
kindlamat instinkti ja võimsamat tundepõhja kui enamad luule

tõud. Rein Tamm ei ole jõudnud kui ainult väliseni kooreni, välispidiselt seesugusid miniatuurisid jäljendama, selle asemel puudub tema proosa luuletustest kõik sügavam sisaldus.

* * *

Üksildane nähtus Eesti kirjanduses on Juhan Liiv. Tuleb meeles muinasjutt kandlest, mille kuld- ja hõbe-keeled olid katkenud, — ja tume keel ainult üksi heliseb . . . Seesugune katki läinud kannel on Juhan Liivi luule. Valusatena ja katki läinutena kerkivad tema laulud sügavustest: „mäe koopast kostab koledalt, kui on koolja koorem päral.“ — Verlaine'il on muidu peaaegu samasugune värs: Sõnad ja värssid korduvad alalisesti, otsekui katsuksid ajud asjata lahti saada jäädavalt kangunud mõttest; korra ärganud kaju ajab taga otse kui idée fixe. Liiv ei ole kunstluuletaja või kui ta seda on, siis on see looduse antud volikirjaga, tema on improvisaator. Tema ebareeglipärastes, otsekui sattumise kombel kokku liitunud värssides kuulleb ikka melodiat, need on nagu viiul käes kirjutatud. Tema luuletuste kogu Luuletused (väike trükk ilmus juba eelmisel aastal) on väga ebatasane väärtuse poolest, aga tema kõige paremad laulud on õiglased ja südamesse käivad, nagu see valu, mis need otsekui hüüuks on surunud.

Liivi laulude naiivi looduse jume ei ole Enno kogul, Hallid laulud. Ennol on kordus täisi teadlik kunstivahend, mille abil ta tahab määratud meeoleu kätte saada. Enno on enne kõike müstiline mõlgutaja, tema luule on nõnda ütelda ülimaaailmaline, abstraktiline, ka siis kui see näitab maa peal liikuvat. See mõjub sellepärast sagedasti uduselt ja raskesti arusaadavalt, aga vahest saab just sama müstilisus esile nii saatusliku tundmuse kui laulus Kolm eite. Kordus, mis hõlpsasti maneerina võib tunduda, annab mõne korra, nagu luuletuses Igatsus, isesuguse laulva loomuse värssidele: „rändavate vete ääres, rändavate vete ääres“ või „vii mind ühes, vii mind ühes!“ Vahest jälle võib müstilisus nii tihe olla, et luuletused selle tõttu läbipaistmatumaks muutuvad . . .

Anna Haava Ristlaened ei saa tema esimeste luulekogude värsket kelmikat vallatust või pehmet kurvameelsust kätte, vers libre on toonud tema luulesse võõraid elementisid, mis selle nõudmatut lihtsat olemust eksitavad.

Lilienbachi Ommiku laulud ei teeni õiguse poolest luule nimegi ära. Need ei ole muud kui halba rütmusesse ja nii sama halbadesse riimidesse sunnitud ajalehe fraasid, nii sama toored sisu kui ütluse poolest. Miks ei võiks marxistilisedgi aated luuletustena kõlada, miks ei võiks sotsialismuse templil omad pühad laulud olla? Aga Lilienbachi laulud on

ainult revolutsiooni regivärsid. Otsekui ime kaudu on nende hulka eksinud üks tõeline luuletus: „Pangem lambid põlema, pangem leegid loitma!“

Aga üks pääsuke ei tee suve.

* * *

Kirjalist õitsemise ajajärku ei või jalga vastu maad löömisega esile nõiduda nii sama vähe kui tõsisid andeid. Need tulevad siis kui aeg on täidetud. Aga valmistavat tööd võib ikka teha ja seesugused esitööd on olnud veernud aastagi kättesaadavad. On eksitus kõneleda tagasiminekest või isegi olla iseäranis pessimistiline. Ilma selle keele-uuenduse tööta näituseks, mis praegu käimas on ja mille kohta Noor Eesti muu seas oma jõud koondanud on, ei oleks mingi peendunud, rikkavarjundilisem kunst võimalik. Nüüd leiavad kindlasti tuleviku kirjanikud valmis vormitud keele eest. Ka kui nüüdne aeg muud ei oleks, kui seesugune toore aine töötamine, siis oleks sellel juba seesugusena suur tähendus.

Peaasi on, et me prohveti sõnade järel: „teeksime paranduse ja muudaksime oma meele“ seks et kõrra tõelise kunsti õnnistust vasta võtta, ja et meil oleks kõrvad kuulda ja silmad näha, kui korra see või need tulevad, kelle õlgadele Eesti kirjanduse koorma võime veeretada.

Aino Kallas.

13. veebr. 1911.

Professor J. Köhleri ja J. Hurt'i kirjavahetus.

St. Peeterburis, 9. juunil 1864.

Armsam sõber!

26. selle kuu päeval mõtlen ma siit välja sõita ja järgmisel päeval loodan ma raudteega Tartusse jõuda, et sinna paariks päevaks jääda; siis arvan Teie seltsis Wõruni sõita.

Kui Teie seniks A. kooli plaani koolimeeste abiga lihtsamaks võiksite teha, nii et ma selle kaasa võin võtta, oleks väga hea,

Palun teatage paari sõnaga, kust Teid leida võib.

Teie Köhler.

Tartus, 15. juunil 1864.

Lugu peetud sõber!

Minu korter suvisel vaheajal on see sama kust, Teie mind aasta eest leidsite, nimelt: Schroederi maja Senffi mäel, pööningutuba. Aleksandri-kooli plaani lihtsamaks teha ei olnud mul võimalik; Blumberg, nõuandja koolimees, on juba kuu aega reisil. Pealegi ei pea ma seda plaani

sugugi nii keeruliseks (complizirt), või laialiseks, et teda veel lihtsa maks peab tegema. Oma lubamist, Teile ühe eksemplari Kalevipoega ühes tõlkega saata, ei ole ma seni kahjuks mitte täita võinud; mul oli eksami-töödega nii palju tegemist, et Peeterburisse sõitmiseks mahti ei saanud. Minu ligemast tutvuskonnast ei sõitnud neil päevil keedagi sinna. Muidu aga peatset jälleagemist.

Teie J. Hurt.

Peeterburis, 9. sept. 64

Armsam sõber!

20. saadik olen ma siin ja töötan pildi kallal, et teda veel nüüd valmis saada.

Kooliprogrammi käiku, milleks Teile mulle Wõrusse oma töö saat-site, teate Teile vististi Wühneri kaudu? Nüüd olen ma juba ka plaani ühes palvekirjaga kätte saanud, ja teen selle heaks praegu, mis võin,

Tallinnas on viimaks maja, kus nende palgaliste (Sõdlinge) kommandant elas, kes 60 süüta eestlast mõne aasta eest piinasivad, vormlikult (Durch alle Formalitäten) Eesti koolile kingitud. Suure maja jaoks on juba hüürnik leitud, kes 1000 rbl. aastas maksab: selle eest kutsutakse väikeses majas — nii hästi kui see alguses läheb — nii ruttu kui võimalik kool elule.

Teie näete nüüd, et kui Aleksandri koolist mitte sel kujul asja ei saa, nagu ta kavatses, siis võite Teile Tallinnas aulise (ehrenvolle) koha saada.

W. ootab kärsitusega töösid, mida Teile koolide asjus temale muretseda lubasite. Kui Teile tema adressi ei ole saanud, siis saatke aga minu adressi all.

Kui Teil juba aega peaks olema, siis oleks väga tarvilik Eesti lugejatele uue õigekirjutuse kohta artikkel kirjutada, mille Jannsen oma lehte on lubanud mahutada, selle läbi tasandaksite Teile enesele kui ka teistele uue, Soome kirjaviisi jaoks rahva keskel teed. Kreutzwald on nii vihane Jannseni peale, et ta ainust ridagi tema lehe jaoks ei kirjuta, sellepärast arvan ma, et just Jannseni leht, kes nii raskesti Kreutzwaldi vastu on patustanud, sel teel oma eksimist jälle heaks võib teha.

Mina hoolitsen selle eest, et Kreutzwaldi näopildi puulõige Jannse-nile kätte saadetakse; siia juure kuulub ka muidugi üks artikkel Kreutzwaldi tegevuse kohta. On väga tarvilik rahvast sellega tutvustada.

Kuidas on lugu stud. Petersohniga?

Andke ometi ka enesest elumärke.

Teie J. Köhler.

Tartus, 14. septembril 1864.

Kallis Sõber!

Et mina nii kaua olen vaikinud, selle juures oli osalt töö rohkus, osalt minu liig püsimate elu viimasel ajal, süüdi. Peale Wõrust tagasi-tuleku töötasin ma juuli-kuu otsa kõige jõuga eksami jaoks. Augusti

algu tegin ma viimaks eksami ära, ja rahuloldavalt. Peale eksami sõitsin ma maale ema vaatama ja üht hädalist asja korraldama. See viimane nõu ei läinud mul aga mitte korda. Septembri algusest saadik olen ma jälle Tartus ja elan „Bilderi majas Senffi mäel“, kuhu ma ka kirjad palun adresseerida. Mitmesugused talitused ja raha- ja võlaasjade korraldamine peatse lahkumise eel Tartust ei ole mind mingi tööd lasknud ette võtta.

Et see juba küsitavaks saanud kingitus ometi Eesti kooli kätte on läinud, võib mind loomulikult ainult rõõmustada. Annate Teie ju mulle ligemal ajal teada, missugusid sammusid kooli asutamiseks juba on tehtud ja missugusid ligemal ajal veel teha tahetakse. Kas on eeskava juba välja töötatud? Kui suur kool saab? Mina ei tea Tallinna koolist mitte midagi, sellepärast oleks mulle iga teade selle kohta armas. Palun teatage, nii palju kui teate.

Kooliteateid ei ole ma kahjuks mitte muretseda võinud. Just materjal Saaremaa kohta, mis herra W-l puudus ja mida mina temale väljavõtetes pidin muretsema, on ühele maa õpetajale läbitöötamiseks saadetud, nii et ma kõige paremal tahtmisel midagi ei või teha. Aruanded teiste maakondade kohta on suuremalt osalt juba läbi töötatud ja ilmuvad ligemal ajal trükist. Siis võib Herra W. kõige paremast allikast ise ammutada. Selle sõnume oleksin ma heameelega ise W-le läkitanud, kuid mina ei teadnud ega tea praeguni tema adressi. Olge nii lahke ja teatage Teie temale sellest.

Stud. Petersohnist olen ma ainult vähe võinud teada saada. Wühner või mõni teine Wiljandi poolt ei ole mulle seni veel mitte kirjutanud. Kui ta augusti-kuus Tartusse oli tulnud, võeti ta kinni, heideti ülikoolist välja ja saadeti ühe pedelli kaasas Pärnu korrakohtu (Ordnungsgericht) ette. See kohus ei seisa just kaitsemise väärilises kuulsuses; lõpuotsus ei ole vististi veel mitte tehtud, sest Tartus ei teata sellest midagi. Üks mu tuttav arvas siisgi, et tal lootust on vabaks saada ja edasi studeerida. Kahju, väga kahju, kui südile mehele õppimine ära rikutakse.

Mõni artikkel või broshüür uue parandatud õigekirjutuse kohta on väga tarvilik. Nii pea kui aega saan, asun selle kallale tööle. Kas sellega või vahest minu teise artikliga rahva laulude ja iseäranis Kalevipoja väärtuse ja tähtsuse kohta — Kreutzwaldi pilti saab ühendada ja Kreutzwaldi teenistusi õigesse valgusesse võib seada, näitab sellekohane arupidamine. Iseseisva eluloolise artikli kokkuseadmisel on oma raskused. Dr. Kr. välisest elust ei tea ma mingisugusid daatisid. Elavaid kaasaeglasi kirjeldada on kõige raskem ülesanne. Mul oleks selleks ka aega vähe, jne. Kuid, eks juba näe, mis võimalik on teha. Puulõige saatke raamatu trükkija Laakmannile, kellel kui Kreutzwaldi kirjade kirjastajal ka tema pildi omandamise kohta õigus on.

Lõpuks üks palve, millele mind häda sunnib. Mina pean, et ma oma diplomii ülikoolist kätte saaksin ja Tartust ära võiksin minna, kõikide laenuusaldajatega lõpuarveid tegema, ja selleks läheks mulle raha tarvis.

Minu mitmekordsed katsed maal tarvilist summat kokku ajada ei läinud korda, nii samuti ka Tartus. Minu võlad, mis studeerimise aja jooksul on kogunud, on osalt nii tungivad, et nad kõige hiljem Mihkclipäevaks (29 s. k. p.) ära pean tasuma. Sellepärast palun ma Teid, kallid sõber, mind kui vähegi võimalik aidata. Mulle läheb 450 rbl. tarvis; see on muidugi suur summa, mida ma sellepärast kusagilt ei ole laenata võinud. Aga vahest läheb Teil korda seda summa Peeterburis kokku ajada ja mulle pikema aja peale (kuni kindla ameti saamiseni) laenuks anda. Vähemad summad (15, 20, 25, rbl.) rõhuvad mind praegu nii kangesti, et ma kirjatäheliselt (buchstablich) iga päev jalul pean olema, et ühe sõbra käest laenata ja laenatud rahaga teisele võlga ära tasuda. See jooksmine, mis iseenesest juba vastik on, ei lase tööle hakatagi. Et kõiki võlgasid tasuda ja raha saada, läheb mulle suuremat summa pikemaks ajaks tarvis. Olge nii lahke ja hoolitsege minu eest, muidu ei tea ma, mida tegema pean. — Oma raskes seisukorras ei või ma Teile neid 50 rbl., mis Teie mulle hr. W. kaudu laenasite, sel aastal veel mitte tagasi maksa, sellepärast palun ka selle võla tasumist seniks edasi lükata, kuni ma juba midagi teenida võin. — Ma tean väga hästi, et Teid palvega olen tülitanud, mida mitte kergesti täita ei saa; kuid ma pidin seda tegema, sest mu seisukord on väljakannatamata ja muud abi ei ole loota.

Mina jään kuni selle aasta lõpuni Tartusse. Mida siis ette tuleb võtta, selgub selle aja jooksul. — Nii pea kui misgisugune tagajärg Aleksandri-kooli asjus kätte on saadud, palun sellest mulle teatada. Kirjutage pea.

Teie J. Hurt.

St. Peeterburis, 26. sept. 1864.

Armas sõber!

Kõige parema tahtmisega ei tea ma, kuidas Teie soovi täita. Mina ise teen nüüd ka laenusid, sest ma leidsin reisil juhust palju raha välja anda, ja siin on mul suure pildi pärast ainult väljaminekuid, mingisugusid sissetulekuid. Mis teistesse puutub, kes Teile ka head soovivad, siis ei ole ka nende hulgast kellegil võimalik seda suurt summat laenata; pealegi ütlevad teised, et Teil mitte häda ei ole suuremaid võlgasid kohe ära tasuda, sest suurem osa üliõpilasi jääda esiotsa võlgu ja laenuusaldajad olla juba sellega harjunud, et nad ametisse astunute käest aegamööda raha saavad. Vähemate võlgade asjus, mida maksuma peab, võib parem nõu leida. Teie peate aga ligikaudse summa teada andma.

Vahest on Teile juba hr. akadeemikus Schiefneri poolt ettepanek tehtud, tema lastele kolm tundi päevas õpetust anda; palju ei või ta anda, aga Teie saate oma kortri ja ülejäänud osa päevast on Teie päralt, ja olete Teie kord siin, siis kantakse juba hoolt, et Teie tundisid saaksite või muud parajat leiaksite. Sisseseadmiseks võite siin ju laenu saada.

Minu arvates võiksite Teie selle koha ikkagi rõõmuga vastu võtta, sest kui herra S. Teile ka palju maksa ei või, siis võib ta Teile teisest

küljest kasulik olla, sest ta viib Teid õpetlaste ringkonda, kellede selts Teile ainult kasuks võib olla.

Lõpuks peaksite Peeterburisse tulema ja natukese ilma tundma õppima. Suvistest jutuajamistest nägin ära, et Teie ilmatundmises veel väga noor olete.

W-le olete Teie paha tembu mänginud, sest Teie oleksite pidanud selle töö kellegi teise kätte andma kui Teie seda ise teha ei võinud, nüüd on varsti aeg, kus ta oma töö sisse peab andma, ja Teie pärast on sinna auk (Lücke) jäänud; teisel teel puuduvat täiendada, selleks ei ole enam aega; isegi kui aega küllalt oleks ja selle õpetaja töö temale kätte saadetakse, siis ei võiks ta seda värvitud ekstrakti (Seihe) ometi mitte tarvitada.

Mis Tallinna koolisse puutub, siis ei ole veel mingisugust eeskava välja töötatud. Minu arvates peaks sellest realkool saama. Aleksandri-kooli heaks ei ole mingi uut sammu astunud, sest üks tarviline isik on praegu vastu (abmahnend).

Lõpuks juhin ma Teie tähelepanekut kahe tubli kirjatuse peale, mis С. Петербургскія Вѣдомости's ja Русскій Инвалидъ'is on ilmunud — mõlemad nr. 211 all; mõlemates puudutatakse Balti olusid ja võrreldakse iseäranis Liivimaa ja Wenemaa maahindu.

Teatage ometi pea, mis Teie otsuks mõtlete teha.

Kõige sõprusega

Teie K ö h l e r.

Tartus, 25. oktobril 64.

Armsam sõber!

Ettepaneku hr. akadeemikus Schiefneri juures kodukooli-õpetajaks hakata, sain ma varsti peale Teie kirja kättesaamise tema enese käest, ei võinud seda aga kahjuks mitte vastu võtta. Juba enne olin ma akadeemikus Middendorfiga Hellenurmes (Tartu ligidal) kodukooli õpetaja koha pärast kõnelenud. Nüüd olen ma selle koha lõpulikult vastu võtnud ja astun jaanuari-kuus ametisse. Mis mind ajas kooliõpetaja kohta Middendorfi juures paremaks pidama, oli ühest küljest suurem palk (500 rbl. aastas), teisest küljest võimalus maa üksilduses peale õpetuse tundide eelseisva konsistorial-eksami jaoks töötada. Need praktilised põhjused on minu praeguses seisukorras sundivamad.

Sellega on muidugi võimalus Peeterburisse minna, esialgu vähemalt, tarvitamata jäänud. Et Peeterburis olemine ja iseäranis kokkupuutumine õpetlastega nagu Schiefneriga mulle huvitav ja õpetlik oleks olnud, on kindel. Aga kahjuks kaaluvad elus praktilised põhjused sagedasti idealsed kalduvuse soovid üles. Mul ei ole mitte nimelt enese eest hoolitseda ja oma üliõpilase aja võlgasid tasuda, vaid ka oma ema ja nooremad õde aidata. Vahest on mul kodukooliõpetajana võimalik vähemalt mõneks päevaks Peeterburisse reisida.

Et Woldemari kooliarvustikku auk (Lücke) on jäänud, selle juures ei ole mina mitte sugugi nii süüdi, nagu Teie arvavat näikse. Juba juulikuus, kui ma parajal juhtumisel materjali kohta järele pärsin, olivad kõnealused pabrid Saaremaa kohta ja Saaremalt Kodave õpetaja Voss'i kätte läbitöötamiseks saadetud ja ei ole sealt seni veel mitte tagasi tulnud. Mul enesel oli niisugustel tingimistel võimata soovivat materjali muretseda. Kellegi teise kätte tööd anda on kergem ütelda kui teha. Mina ei tea kedagi, kellel võimalik oleks olnud tarvilisi kokkuvõtteid teha.

Asjaolud on seda korda teinud, et ma oma — nagu hr. Woldemar kahtlemata mäletab — tingivalt antud lubamist ei ole täita võinud. Kui mulle W. adress teada oleks, siis oleksin ma temale kohe asjast teada annud. Milles ma ennast süüdistan, on see, et ma temale varemalt Teie kaudu ei ole teatanud. —

Jannsenile, kellele ma oma nõust, artiklit uue õigekirjutuse kohta tema lehes avaldada, kõnelesin, ei näidanud see just armas olevat. Siisgi oli ta valmis — kui meie kokku olime leppinud — seda vastu võtma. Ühest ligemast numbrist võite Teie minu kirjatuse lugeda. Mis muusse puutub, nimelt meie lauliku Kreutzwaldi tähtsust rahvale meele tuletada, siis olen ma järgmise otsuseks teinud: Jõulu vaheajal kirjutan ma artikli meie rahvalaulude, iseäranis Kalevipoja, kohta ja lasen selle ühes Postimehe uue aastakäigu esimeses numbris ära trükkida. Sel puhul võib väga hästi tarvilist meie Kr. kohta ära ütelda. Muretsege Teie sellepärast puulõige veel sel aastal.

Täna Teid vaeva eest, mida Teie minu palve pärast olete näinud, ehk küll selle vaeva tagajärjetus minu kitsikust ei ole kaotanud. Mõnede oma võlauskujatega olen ma kokku võinud leppida, kuid sellegipärast jääb veel umbes 150 rbl. üle, mida sel poolaastal ära pean maksma. Need on maksud talitamise, kortri, pesemise eest, mõned vähemad laenatud summad, mida tungivalt nii ruttu kui võimalik ära pean tasuma. Kui Teil võimalik oleks neid 150 rbl. kellegi heatahtliku mehe käest üheks aastaks mulle laenata, siis kergendaksite Teie minu rasket seisukorda tuntavalt. Ühe osa võiksin ma juba järgmise semestri jooksul tagasi maksa. — Kuna ema palvet, milleks Teie mulle võimaluse pakkusite, sõbraliku abi asjus kordan, jään ma tervitades.

Teie J. Hurt.

N. B. Mina elan praegu „rättseppmeister Pedderi“ majas.

Kirjandusline ülevaade.

„Noor-Eesti“. Neljas vihik 1911. (Lhk. 309—408). Pika ootamise järele on viimaks neljas vihik sellest ajakirjast ilmunud. Välimus on endiste vihikude sarnane, kujutava-kunstilised ilustused on seekord ära jäänud. Selle asemel on noodikaasaandeks M. Saare klaveritükk „Skizze“

Sisu lehitsedes ei saa tunnet tagasi suruda, et „Noor-Eestis“ lühikese sõjaka tuju järele sügav väsimus maad on võtnud. „Noor-Eesti“ peajõududest näeme vihu üleüldises osas toimetajat G. Suitsu ainult ühe ja V. Grünthali kahe laulukesega. Fr. Tuglas on ringvaates pikema arvustuse kolme novelliraamatu (M. Heibergi „Elukevade“, Alide Erteli „Rooste“ ja O. Truu „Jutud“) üle kirjutanud, Aino Kallas Jlmari Kianto Soome keelse jutu „Pyhä rakkaus“ (Püha armastus) kõne alla võtnud. B. Linde on seekord ainult väikese teatriõhtu arvustusega (Sudermanni „Au“ Vanemuises) esitatud. Ainukene pikem algupärane ilukirjandusesse puutuv töö üleüldises osas on Jaan Oks'a arvustusline „Improvvisatsioon“: „Meie jutekirjanikka vaatamas“. Algupäraste tööde hulka käib ka veel Joh. Adamsoni „Marxismus ja põllutööstus“. Kõik muu on ümberpanek, kui ka algustükk võõra keeles „Noor-Eesti“ jaoks on määratud.

Viimaste seast paistavad kaks meeldivat pala silma, mida Dr. Fr. von Stryk „Noor-Eestile“ saatnud. Need on arvustus kolmanda Eesti kunstinäituse ja ülevaade Persia kunsti üle. Mõlemad on head lugeda, ülevaatlilikud ja selged. Dr. v. Stryk leiab meie noorest kujutavast kunstist paljugi meeldivat ja julgustavat tuleviku jaoks. Näitus olla selle poolest õige mitmekesine, et võrdlemisi nõrkade tööde kõrval niisuguseid on, mis julgesti ka suurtel näitustel võistelda võiksid. Vanast Persia kunstist kõneleb v. Stryk minevasuvisse Münchени Muhamedi kunsti meistritööde väljanäituse järele ja näitab, kuidas vana Persia kunst suurt mõju Europa kunsti edenemises on näidanud. Vahet Europa ja Persia kunstis tähendab v. Stryk nii ära, et Persia kunstis fantasia mõistuse üle enam valitseb, Europas mõistus fantasia üle. Europa kunstis tunduvad tugevad individuaalsed mõjud, Persias kaovad need millegi isikuta üleüldsuse sisse ära

J. Adamson lõpetab oma pikema töö „Marxismuse ja põllutööstuse“ kohta ja näitab õigeusklikele marxistide suureks pahanduseks üsna selgesti, kuidas marxismus üleüldse mitte ilmeksimata ei ole, kõige vähem veel selles osas, mis põllutöösse puutub. Marxi arvamise, et suurpõllupidamine väikese nii sama ära sööb, nagu vabrikutöö käsitöö ja talupoja proletariserib, on elu täitsa ekslikuks tunnistanud. Marx ei tundnud põllumajandust ja ka tema järeltulejatel, kes tema õpetust doogmaks tahavad pidada, on talupoeg, see tähtis ühiskondlik tegur, nagu seedimata kivi kõhus, mida marxismus kuidagi oma süsteemi mahutada ei suuda. Juba sellepärast on revisionism, mis praeguse ühiskondliku korra parandamist ei eita, palju eluvõimulisem.

Jaan Oks'a „improvvisationis“ on teravaid mõttevälkusi, aga ka eksitusi ja segadusi. Ja mis pea asi: töö kannatab selle tüüpilise jõuetuse all, mis meie noortel tihti omane, et mõtet ei jõuta põhjani läbi mõelda, tööd ümarguseks teha, arvamist süsteemi viia. Sellest jõuetusest tulevad kõik need „peatükid pikemast romanist“, millele pikemat romani harilikult ei järgne. Oota „halla juuksid“, kas või nii kaua, kui sull juuksed tõesti halliks lähevad.

Põhjapanev eksitus on terves improvisatsioonis see arvamine, et ainult siis tõsise kunstitööga tegemist on, kui aine praegusest momendist on tabatud. Kõik mis mööda läinud, kui ka kirjaniku enese poolt ära elatud, ei kõlba Oksa theoria järele enam, sest „ei ole kirjanduslist kaja, mis momendi enesesse neelaks ja edasi helistaks“. Kõik ajaloojutud mõistetakse hukka, et nad minevikust on, nagu Saali ja Bornhöhe omad. Sellega võiksime veel leppida. Need jutud on nõrgad. Wilde „Mahtra sõja“ hukkamõistmise juure tuleb juba suur küsimisemärk. Ka püüdmist, kauget ajalugu juttudes uuesti elustada, võiksime kunsti seisukohalt üleüldiselt vahest kõrvale heita, sest isegi Ebers, Freytag ja Dahn ei ole snutnud oma „professoride romanidele“ õiget liha ja verd anda. Kui aga Oks veel edasi läheb, ja isegi inimese oma äraelatud silmapilkude tagasinõidumist võimatumaks peab ja ainult „momenti“ käseb „neelata“, siis eitab ta tervet luulet ja tema sügavamat olu. Siis teeb ta ainult väikeste lüüriliste luuletuste ilmumise võimalikuks, iga täielisema kunstitöö aga võimatumaks, sest et see enam vähem kõik möödaläinud tunnete tagasinõidumine on. Kui pärdik Jaan Oksa kunstifilosoofia on, paistku sellest välja, kui ühe tema ja teise Goethe sõna selle kohta kõrvu seame Jaan Oks kirjutab meie nõrku kirjatöösid ajaloost ja muinasusust juba nende aine poolest hukka mõistes:

„Mälestamine ja tagasiluule on kõige vähem ja rumalam omade vähemate vendade seast.“

Goethe lõpetab sissejuhatuse oma suremata luuletöö Fausti kohta, kus suur osa „mälestamist ja tagasi-luulet“ on, järgmise salmiga:

„Und mich ergreift ein längst entwöhntes Sehnen *)
 Nach jenem stillen, ernsten Geisterreich;
 Es schwebet nun in unbestimmten Tönen.
 Mein lispelnd Lied, der Aeolsharfe gleich;
 Ein Schauer fasst mich, Thräne folgt den Thränen,
 Das strenge Herz, es fühlt sich mild und weich;
 Was ich besitze, seh' ich wie im Weiten,
 Und was verschwand, wird mir zu Wirklich-
 [keiten“.

See Goethe müstika hindamine ja „tagasi-luule“ ülistamine seisab Oksa otsusega risti vastaolus. Kumb neist kahest luuleolust sügavamalt aru on saanud, kas Jaan Oks või Wolfgang Goethe, selle üle ei tarvitseks kaua pead murda.

---

*) Minus algab ammu äravõõrutatud igatsus selle vaikse, tõsise vaimu deriigi järele; minu laul heljub nüüd kindlasti-määramata toonides, otsekui Äoluse kannel; värin raputab mind, pisar järgneb pisarale, vali süda tundub helde ja pehme; mis mul käes, seda näen ma kui kauguses ja mis kadus, seesaab mul tõeasjadeks“.

Kõige üksikute heledate mõttesähvatuste peale vaatamata peab nüüsguse „kunstifilosofia“ äbariku avaldamist kahetsema, sest et tema põhjusmõtte alusel on, mis noori ainult segada ja eksiteele vedada võib ja „Noor-Eesti“ kunstivaadete kõrgusest head tunnistust ei anna.

Selle vihu muud ilukirjanduslised tooded, K. Verigini „Õine teekond“. Fr. Tuglase tõlkes ja „Kentaury Keirose“ monolog „Tähtede jaht“ Aleksander Tasa poolt, nii sama ka suurem osa luuletusi on selles „momendi neelamise“ mõttes, igavad, keerulised. Kroonika, mida tuttav naljaahter Hi-Ha-He jällegi kokku pursinud, seisab endisel „kõrgusel“.

Fr. v. Stryki, Adamsoni, Tuglase ja Aino Kallase arvustuslised tööd annavad „Noor-Eesti“ neljandale vihule süügi nii palju huvitust, et keegi tema ostmist ei kahetse.

A. Jürgenstein.

Ja an Lintrop, **Willem Elgas**. Laul sinisest rukkilillest. Joh. Lepa kirjastus Tallinnas. 120 lhk. Hind 1 rbl.

Ma olin vist esimene, kes Tartus selle raamatu ostis, nii pea kui ta Tallinnast siia jõudis. Lintropi viimane jutukogu „Nutt ja naer“, kus tema lootusrikkalt oli edenenud, tegi mind tema pikema jutu vastu, mis nii ootamata ilmus, õige uudishimuliseks.

Ma lugesin raamatu ühe joonega läbi. Ta oli mitmeti huvitav. Kõige pealt juba aine valiku pärast. Aga siis ka jutu põhjusmõtte pärast. Lintrop kirjeldab ühe talupoisi saatust, kes hiljapoole ja puuduliku aukliku eelharidusega Tartu Treffneri eragümnaasiumi pääseb, kursuse pealiskaudselt ruttu läbi õpib, siis aga mitte eksami ei jõua teha. Peeterburis kadetikorpusel ei õnnesta katse — talusse tagasi pöörduda kohe ei taha. Võtab siis suvekoha ühe Vene mõisniku lese juure, vaevab ennast selle laisa ja degenerandi poja kallal, katsub pärast Tartus uuesti õppima hakata, kuid üks temasaatusega „igavene abiturient“, kes logelema ja jooma hakanud, viib ka tema rööpast välja. Ei saa Willem õppimisega oma käe peal enam õigesti hakkama, hulgub eesmärgita ja iseenesega rahulolemata Rüütli uulitsal ja on kõige paremal teel kuhugi kantseleisse 25 rublalise palgaga eluks ajaks hallitama minema.

Tema heaks vaimuks saab aga neiu Maria Elwet, Tartus „Salomoni tarkust“ õppiv tõsine ja lihtne Tatraveski möldri tütar maalt. See neiu on just vastand Tammsaare noortele jutukangelastele neiuks. Vähe sakastatud vanemate laps, on ta aga enesele loomuliku värskel ja kaine ilma-vaate, rahvusliku Eesti seisukoha ja kõige pealt terved närvid ja armastuse looduse vastu jõudnud omandada, alal hoida. See maaneiu ja kodune isatalu, kus Willem vahetevahel võõrsil käib ja tööd teeb, on tasakaaluks linna umbse õhu vastu. Kauase kõikumise järele jõuab Willem viimaks otsusele, et temast õpetlast mitte ei saa, küll aga tubli põllumees. Oma ärganud vaimustuse maaelu vasta talus valab ta väikesesse luulelisesse skizissse nime all „Laul sinisest rukkilillest“. Üks kirjandusetundja ajalehe toimetaja lükkab selle külma südamega kui nõrga töö tagasi, seda enam saab temast aga Maria Elwet aru, kellele selle lauluga armastuse-

avaldus ja kosja ettepanek õnnelikult ette kantakse. Ja täis õnne otsustavad „igavene abiturient“ ja „Salomoni tarkuse õppija“ koju sõita, isatalu vana lese ema käest oma kätte võtta ja haritud inimestena põhjalikku väikemaapidamist seal õitsele viia.

Nii meeldiv kui see aine minule ka on ja nii väga kui ma noorerahva saatuse pöördega ja nende julge otsustamisega rahul olen, ei suuda töö siisgi valminud kunstitöö mõju avaldada. Puudused on väga silma torkavad. Juba keeleline väljatöötamine on puudulik. Päris haavav on kirja vahemärkide asi. Kirjanik on kommasid otse boikotteerinud. Suurem osa kõrvalisi lauseid, mis tuttavate siduvate eessõnadega ja sidesõnadega „kes“, „mis“, „et“, „sest“ etc. algavad, on pealausest üsna lahutamata. Lause-ehituses tuleb vigasid ette, nagu „Ja ta hakkas jutustama venna haigusest, kes südamerabandusesse surnud . . .“ (lhk. 58). Mitmed Vene kõnekäänud haavavad eestlase tundmust, nagu „Kes on see Tatraweski mölder? Mis ta enesest kujutab?“ (lhk. 63). Et need „eksami andmised“ kõige ilusamate rahvalikude kõnekäändudega vaheldavad, siis on näha, et kirjanik küll paremat keelt võiks kirjutada, kui ta keelelise külje vasta hoolikam oleks. Stiil tuletab kohati Lintropi väikestest juttudest tuntud kuiva, nappi ja sisurikast jutustuseviisi meele, kohati aga tükivad labasused vahele. Näitab, et pikema jutu kirjutamine Lintropile alles võõras on. Üksikud peatükid on kui väikesed iseseisvad jutukatsed, mis ennast mitte iga kord sümmetriselt terve jutuehituse sisse ei lase liita. Neil puuduvad tihti ühendavad sidemed ja nendes on üksikasjalisi kirjeldusi ja sündmusi mis väga juhtumise kombel oma kohale on sattunud ja kui võõrad ollused jutu organismuses tunduvad. Nii sama on asjata palju mitmeid võõrakeele riismeid jutusse põimitud. Seda on natukene palju ja mõnikord ei ole see keel ka õige. Tundub, nagu oleks siin natukene seda sama enesenäitamise tõbe, mis mõne meie noore tsitaatide-kuhaja kirjanduslise tervise nii ära on rikkunud.

Jututegelaste hingeelu kirjeldused on tükati pealiskaudsed, vähe läbimõeldud.

Lühidalt: aine on õnnelik ja põhjusemõte üleüldistes joontes läbiviidud, kuid ligem väljatöötamine kannab igal pool rutulisuse jälgi ja annab valmimata maitsest ja tehnilisest nõrkusest suuremate tööde loomisest tunnistust.

Kas ei jõuta meil sisu ja vormi ühesuguse armaatusega kord võimaks kunstitööks kokku sulatada?!
A. Jürgenstein.

Edasi III. Jõuluks 1910. J. Lilienbachi toimetusel ja kirjastusel. M. Schifferi trükk Tallinnas. 80+XVI lk. Hind?

Otse palaviku sarnase ärevuse toob Jõulude lähenemine ärilistesse ringkondadesse kaasa. Nagu haiged Petesda tiigi ääres ootavad kõiksugused ärimehed põnevusega seda suurt segamise aega, mis aastast ükskord ünnib, et — kalu püüda. Ja on see aeg kord kätte jõudnud, siis visa-

takse reklaamide vägisõnad õngedena välja: . . . oleme rahva õigetele soovidele vastu tulnud, . . . kohane ja sünnis etc.

Kirjanduse turul — see sama palavik. Et iseäranis „rahva laialiste ringkondade õigetele soovidele vasta tulla“ (laialist äri teha!) antakse „pühadeks“ kõiksugu „odavat ja head“ lugemise-materjali, nagu seda meie palju tuntud ja palju loetavad „pühade-albumid“ on, välja. Enne ilmusivad need albumid — rahvale. Kui aga pöörde-aasta ja selle sündmused tööliste klassi iseteadvust nii palju tõstisid, et nad väljamaa eeskujul ka kodumaal endid organiseerima hakkasivad ja „rahva“ nime alt lahti lüües end „tööliste“ lipu alla kogusivad, siis — hakkasivad ka töölistele albumid ilmuma! Kirjastajad leidsivad, et siin m a a l a h t i o n — ja üle öö sündis tööliste kirjandus. (Muidugi määras ka kirjastajate juhtmõtteid see kõikemäärav n. n. „saaduste valitsev valmistamise viis“ ära, nagu see „Kapitalis“ kirjutud). „E d a s i“ — on siis üks niisugune tööliste Jõulu-Album (!). Koredate „kodanliste“ kaante vahel, mis moderniseeritud tööliste sümbooliga kaunistatud (tööline, haamer õlal, vaatab lootusrikkalt vahva iseteadliku pilguga kaugusesse, kuna tuttav vabrikusilhuett asja- ja ajakohase tagaseina sünnitab), pakutakse proletarse peenikese paberi peal töölistele kohast vaimutoitu. Ja mida siis? Viis ilukirjanduslikku (vabandage!) palakest, kaks teaduslikku olla tahtvat traktaati, üks Tolstoi ja teine Marxi „Kapitali“ üle ja J. L.(ilienbach)'i poolt terve rida luuletusi (vabandage!), kelle viisi järele ka Wibuane vilistama on õppinud ning viimaks Pöögelmanni hale „Lahkumine“. J. L.(ilienbach) kannatab „punasilt päviilt“ kaasa saadud parodeerimise haiguse all. Siis nõretasivad kõik kah-naljalehed ja poliitilised pilkelehed (sic!) ümbermoonutatud kirikulauludest. Nüüd astub J. L. sammu edasi kodanliste „laulikute“ laulude kallale ja teeb nad pii õnnelikult (proletaarsest seisukohalt vaadates) ümber, et ei tea, missugusele neist paremuse pärga anda („Uus Tiiu“, „Minu isamajakene“, „Lambatall“). „Palju sõnu“ ja „Mu isamaa“ annavad nende looja väga meeletteravast pilkest tunnistust. Teistes luuletustes avaldab J. L. oma mõttesügavust, mis põhjata! Iseäralist tähelepanemist nõuab tema lause: „Aga kui ta seda teeb, mis ta tegemata p i a k s (!) jätma, sellest ei saa mitte aru! Mõni tema mõtteteradest võiks uhkusega tema looja enesegi toa seinailustuseks tarvitatud saada, et alata midagi meele tuletaks! (nagu: „Milgi tingimisel ära talla teise puhataid tundeid jalge alla!“). Kahju, et austatud laulik alles raamatu lõpul selle mõtte peale tuli, vahest oleks ta vastasel korral meid ehk mõnest kõrvahoobist vabastanud! Kosto Wibuane sammub uhkelt oma õpetaja radadel läbi soo ja raba. Mõlemad aga taguvad salmisid à la Grenzstein, kes neis enesele truid jüngrid keele-küsimuses on leidnud. Pöögelmann sajatab saatust (õigeusklik marxist sajatab saatust, mida ta ise ei usu!) ja palub seltsimehi talle a n d e k s t a d a! Viimaks leiab ta aga ikkagi, et tal enesele midagi ette heita ei olla. Julge võib ta andekstamise peale olla — ta'st vaigitakse andekstaval! Nagu enne öeldud, leidub albumis veel viis ilukirjanduslist (!) palakest, kõik aga üks ja seesama kama.

„Võersil“ laseb üks eestlase (Karl Rumori) loodud tiisikuse haige Liidia Pawlowna (!) enese maha, sest et elada ei maksa; Niemojewski „Laps“ sareb ära ja „Ema“ läheb nõrgameelseks (!); Kotsar muudab Raimiku Juula kahe lapsega vingu abil „Ingliteks“; Tõnurist laseb ühe seltskonna jätise „Sügisel“ lusthoones närustes riides kõverdada ja kahtleb ise selle inimese peaaegu tegevuse juures ja Kruberg viskab viimaks poliitilise vangina naese kõige nelja lapsega „Jõulukingituseks“ uulitsale. Sihikindlalt!

Raamatus leidub veel üks tõlge (N. Trotski järel) Leo Tolstoi üle. Tõlkega (H. Pöögelmann) võib üleüldse rahul olla, kui mõned lonkavad laused maha arvame. See on ka ainuke töö albumis, millel ometi mingisugunegi väärtus on: ta näitab meile, missugune seisukoht õigeusklikkudel marxistidel Leo Tolstoi arvustamises on ja ühtlasi sellega, kuhu sattuda võidakse, kui kõike „Kapitali“ abiga katsutakse seletada. Teine traktaat on A. Kastral poolt Karl Marx'i „Kapitalile“ tee tasandamiseks meie Eesti rahva sekka pühendatud, „Kapitalile“, mis „ühiskonna vahekordasid tundma õpib“ (sic!) ja mis seda ainukest teaduslist ilmavaadet — marxismust — eneses sisaldab . . . Võrdlemisi võiks neid kahte traktaati „teradeks kõlgastes“ nimetada, ja sede teist nimelt „tungalteraks“.

Keelelisest küljest vaadates peab ütlemä, et ka selles küsimuses Albumi toimetajad kangekaelselt oma isearvamise juure tahavad jääda (näit.: piab, tua, rõem, juurde, meelde, jägama, jätkub jne.). Ma ütlesin: kangekaelselt, kuid mitte sugugi järjekindlalt (näit.: -sti ja -ste, -talt ja -ta, eurooplane ja oktoober jne.). Kõik Eesti keele grammatika harud võiksid selle raamatu kallal oma protesteerimise osavust järele katsuda! Ja stiil? — Täiesti läbimõeldud ja igas lauses sihikindlalt läbi viidud! Laused nõretavad vägisõnadest ja reitorilistest viguritest (lk. 4), mis lugeja kannatuse proovitulesse panevad, — ja selles viimasas asjas on meie punased-romantikused ja punased-naturalistid otse meistrid: iga lause — ikka märki!

Kuid hoiatada tahaks töölisi, kes selle albumi ohvriks määratud, seda omale soetamast, mis neile mingisugust kasu ei või tuua, küll aga neid toorestada („Võersil“, „Lambatal“ ja „Ärge rääkige“). Kodanlased hoiavad juba isegi eemale — sest et neil usku „proletaarse kunsti“ sisse ei ole. Seegi raamat on selle nende usu kinnituseks nagu loodud.

Töölised ise on oma töö palju paremini, kui „tööliste sõbrad“ ära teinud: raamat on trükivigadest peapuhast (leidsin neid kõigest 8 tükki). Seda puhtuse pattu ei või aga kirjanikkudele (!) mitte ette heita. Kokkuseadijad võivad julged olla, nad ei ole märgist mööda lasknud: nad on nendele vihatud kodanlastele äla (Zola) „Nana“ kätte maksa võinud!

Karl Laos.

Hinge hämaral. Rein Tamm. K. Sööt'i trükikoja trükk, Tartus 1910. 77 lhk., hind 60 kop.

On juba meilgi need ajad möödas, kus „luule-proosas“ õitses ja kus seda kultiveeriti. Enamasti olid ajakirjad ja ajalehtede lisad nendega

täidetud. Kui igal uudisel, nii ei puudunud neil ka esialgu oma meeldivus, kuigi sarnased luuletused proosas sagedasti algusest lõpuni kõige igapäevasemat proosat, sõna halvemas mõttes, sisaldasivad. Et luuletused proosas meil nii moderniks said, selleks on ka välimised mõjud kaasa aidanud: Cäsar Flaischlen seisab sellepoollest esimesel kohal, siis võiks veel mõne üksiku juures Eino Leino mõju märgata ja kõige viimasel ajal võiks Peter Altenberg'ki oma Eesti järelaimajate üle — kurta. Kahjuks, meil on just nende kirjanikkude nõrku külgi jäljendatud, iseäranis Peter Altenberg'i ja Eino Leino omi, mis sellest selge tunnistuse annavad, kui jühikese kandvusega meie kirjanikkude kirjanduslik arusaamine ja kui nüri nende maitse on. Ei ole ju, iseäranis sellele, kes meil mõnda neist kirjanikkudest nende kohasesse kõrgusesse ja valgusesse paigutada on püüdnud, kerge nendest kirjanikkudest väljaminevate mõjude vastu võitlema hakata. Kuid seda tuleb juba sellepärast teha, et Eino Leino ja Peter Altenberg ja nendest arusaamine ja sellest rippuv mõju Eesti kirjanikkude juures kaks isesugust, teineteisele otse vastukäivat mõistet on.

See mis, näituseks, Peter Altenberg omasse telegrammi stiilisse nii ohtralt paigutada suudab, karakteriseerimist ja tabavust, puudub meie proosa-luuletuste juures kas täiesti või ilmutab ennast nii vähesel määral ta on siis lõpmata pikale venitatud. Peter Altenbergi ideal on: „Ma tahaksin inimest ühes lauses, hinge äraelamist ühel leheküljel, maaslikku ühes sõnas kujutada“. Meie luuletajad proosas aga näkse umbes nii omast ülesandest aru saavat: „kui on õnnelikult mõttejupike leitud, millel luule ei puudu, siis seda nii kaua korrutada, kuni see lugejale naha lähed.“ Iseäranis näkse meie luuletajatele C. Flaischleni vanatüdurukulik sentimentalismus mängiva ja järeltehtud naivusega segatult külge hakanud olevat.

Peter Altenbergile ja Eino Leino'le on just stiil võimukas ja tähtis abinõu meeolude avaldamiseks, meie kirjanikud hoolivad aga omast stiilist veel vähem kui meeolude luulest.

Kõikide ülemiste üleüldiste tõenduste peale võiksime ka Rein Tamm'e „Hinge hämaral“ seest näitusi leida. Nii näeksin ma Eino Leino mõju „Nüüd olen üks“ (lhk. 13) ja Peter Altenberg mõju „Kui tuleb enesesüüdistus“ (lhk. 17), Cäsar Flaischlen aga piilub oma vesisusega pea iga lhk. pealt vastu.

Keel on nii puudulik, et lause mõttestgi sagedasti aru ei saa, näituseks lhk. 62 lause:

„Ometigi... Iga ööse, kui kõik vaikis, ilmus nuttev tornituppa ja äratas tema..“

Eelpool on jutt rüütlist, selle kuldjuukselisest naisest ja naise sõbrast. Eelpoolsegagi tsiteeritud lauset võrreldes ei saa aru, kes magas ja kes tuppa tuli. Kuid iga lause juba ise peab nii ehitatud olema, et mõte selgelt välja on öeldud.

Mitte põrmugi luulelised ei ole sarnased üteldud, nagu „ja elab elu“. Kui kirjanik mõne sõna peale iseäralist rõhku tahab panna, siis sõrendab ta selle sõna. Sarnane tikuga näitamine on otse luule vastane (lhk. 53),

Kirjanik on hulga uusi murdesõnu tarvitusele võtnud, kahjuks, ilma keeleteadelise kriitikata. See tuleb just seal seda veidramalt ilmsiks, kus kirjanik nähtavasti ise uusi sõnu on loonud, nagu lilla v suitsuroog, lumendavad mäed, muretalt (peaks olema mureta), halluvad jõehauad, ja nutab kodutana (na on üksi nimesõna oleva (essivi) kasuse lõpp) lirstavad linnud, nii palju on nüüd hõiset (kuidas nimetav? ega ometi hõise?).

Just see keeleline külg ei lase neidgi luule-terakesi, mis ehk Rein Tamm'e „Hinge hämaral“ sees peitub, maksvusele pääseda. Kui keeelistest puudustest üle katsuda saada, siis ei olegi Rein Tamm'e proosaluuletused halvemad kui meie teiste kirjanikkude katsed sel samal alal, vaid vahest ehk paremadgi, kui nad stiililiselt ja keeleliselt parandatult teises trükkis ilmuma peaksid.

Bernhard Linde.

Uued raamatud 1910.

321. Kuk. ABD-raamat. Tartu. 1910. Schnackenburgi trük. 16⁰ (13×18). 40 lk. Pilt. H. 10 k. 10.000 eks.
322. Lipp, M. Koolilaste kirikulugu. Alamate koolide ja leerilaste jaoks. Paide. 1910. V. väljaanne. A. Seidelbergi trük. 8⁰ (14×20). 170 lk. Pilt. 5.100 eks.
323. Lunkewits, W. Looduse rahwaste ühiselu. Tartu. Hermanni tr. 16⁰ (13×19). 72 lk. Pilt. H. 25 k. 1200 eks.
324. Luteruse väikene katekismus. Tartu. 1910. Hermanni trük. 16⁰ (12×18). 24 lk. H. 6 k. 2000 eks.
325. Mai Roos. (Kogu). Tartu. 1910. Hermanni trük. 16⁰ (12×18). 48 lk. Pilt. H. 12 k. 2000 eks.
326. Peterburi Eesti kalender 1911. aasta. Peterb. 1911. G. Zirki trük. (Tartu). 8⁰ (14×20). II. +85+26 lk. + 1 l. pilt. Ladu: E. Гейслеръ (СПБ. Гопox. 28). H. 20. 1000 eks.
327. Põhjalane, J. Loreida, metsakuninga tütar ehk Wanemuise armastus. Eesti muinaslooline ilunäitus neljas järgus laulu tantsuga. Tartu. 1910, Hermanni trük. 16⁰ (12×17). 56 lk. H. 40 k. 1000 eks.
328. Tammsaare, A. H. Üle piiri. Tartu. 1910. K. Sõõti trük. 16⁰ (12×18). 163 lk. H. 80 k. 2000 eks.
329. Üheksas Eesti Karskuseseltside kongress. Tartu. 1910. Post. trük. 16⁰ (13×18). 98 lk. H. 20 k. 700 eks.
330. Enno, E. Hallid laulud. Tartu. 1910. K. Sõõti trük. 16⁰ (12×19). 56 lk. H. 60 k. 800 eks.
331. Heinrich Anton Leichtweis. 16.—18. anne. Julge rõõwel ja salakütt. Tartu. G. Zirki trük. 8⁰ (14×21). 465—560 lk. H. 10 k. 2500 eks.
332. Jõulu laulud. Riga. 1910. A. Grosseti trük. 8⁰ (18×25). 4 lk. 10.000 eks.
333. Isamaa kalender 1911. Tartu 1910. Schnackenburgi trük. 8⁰ (14×20). 14+240+32+1 tabel. H. 35 k. 4.000 eks.
334. Kreuzwald ja Koidula. Kirjawahetus I. Tartu. 1910. Post. trük. 8⁰ (15—22). 15+511 lk. H. 2 r. 1500 eks.

335. Lasteleht. Jüulud. 1910. Tartu. 1910. Post. trük. 8° (14×21). 32 lk. Pilt. 1500 eks.
336. Lippert, Julius. Kultura ajalugu. II. osa. Seltskond. Perekond. omandus, valitsus ja kohus. Eesti keelde O. Liigand. Tartu. 1910. G. Zirki trük. 8° (17—25). 136 lk. H. 40 k. 3000 eks.
336. Tamm, Rein. Hinge hämaral. Tartu. 1910. K. Sööti trük. 8° (14×21). 77 lk. H. 60 k. 800 eks.
337. Edu kalender 1911. Peterburi. F. Karlsoni (Walk) tr. 16° (12×16). 152+24 lk. H. 15 k. 5.000 eks.
338. Eesti Nooresoo Kasvatuse Seltsi I järgu Tütarlaste kooli õpekavad 1909/1910—1910/1911. Tartu. 1910. Post. trük. 16° (11×17). 30 lk. 300 eks.
339. Heinrich Anton Leichtweis. Julge rööwel ja salakütt. 9. anne. Tartu. 1910. G. Zirki trük. 8° (14×21). 241—272 lk. H. 10 k. 2.500 eks.
340. Heinrich Anton Leichtweis. Julge rööwel ja salakütt. 10. anne. Tartu. 1910. G. Zirki trük. 8° (14×21). 273—304 lk. H. 10 k. 2500 eks.
341. Heinrich Anton Leichtweis. Julge rööwel ja salakütt. 11. anne. Tartu. 1910. G. Zirki trük. 8° (14×21). 305—336 lk. H. 10 k. 2500 eks.
342. Heinrich Anton Leichtweis. Julge rööwel ja salakütt. 12. anne. Tartu. G. Zirki trük. 8° (14×21). 337—368 lk. H. 10 k. 2500 eks.
343. Heinrich Anton Leichtweis. Julge rööwel ja salakütt. 13. anne. Tartu. G. Zirki trük. 8° (14×21). 369—400 lk. H. 10 k. 2500 eks.
344. Heinrich Anton Leichtweis. Julge rööwel ja salakütt. 14. anne. Tartu. G. Zirki trük. 8° (14×21). 401—432 lk. H. 10 k. 2500 eks.
345. Heinrich Leichtweis. Julge rööwel ja salakütt. 15. anne. Tartu. G. Zirki trük. 8° (14×21). 433—464 lk. H. 10 k. 250 eks.
346. Sirvilauad 1910. Rahva Tähtraamat. Tartu. 1910. Post. trük. 16° (13×19). 42+86+16 lk. H. 10 k. 15.000 eks.
347. Kalender 1910. a. jaoks. Tartu. Wend. E. Bure. J. Reimani trük. 16° (12×18) lk. 3000 eks.

Toimetusele saadetud raamatud.

- Dr. med. J. Luiga. Närvinõrkus. Aug. Busch'i kirj. 1908. J. ja A. Paalmani trükk, Tallinnas. 40 lk. H. 40 k.
- J. Jung. Muinasajateadus Eestlaste maalt. III. Kopalised muinasaja kirjeldused Tallinnamaalt. Aug. Busch'i kirjast. Tallinnas. Post. trükk. Tartus 1910. Eesti Kirjanduse Seltsi toimetused. Neljas osa. J. Juugi näopildiga ja elulooga õp. W. Reimani poolt. 230 lk. 1 r. 20 k.
- J. Sitska. Ajaloo algõpetus. Wana-, kesk- ja uus-aeg. 75 pild. Aug. Busch'i kirjast. J. ja A. Paalmani trükk, Tallinnas 1908. 194 lk. H. 80 k. Eestimaa Rahwahariduse Seltsi Kirjanduse-osakonna toim. nr. 6.
- J. Sitska. Üleüldine ajalugu I. jagu. Wana aeg. Aug. Busch'i kirjast. J. & A. Paalmani trükk, Tallinnas 1910. 255 lk. H. 80 k. Eestimaa Rahwahariduse Seltsi Kirjanduse-osakonna toim. nr. 7-a.
- J. Sitska. Üleüldine ajalugu III. jagu. Uus aeg. Aug. Busch'i kirjast. J. & A. Paalmani trükk, Tallinnas 1908. 199 lk. H. 80 k. Eestimaa Rahwahariduse Kirjanduse-osakonna toim. nr. 7-a.